НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

ДАЙДЖЕСТ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ У СФЕРІ СІМЕЙНОГО ПРАВА

за II квартал 2022 року

Випуск 2

КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА НААУ
2022

Зміст

I. СУДОВА ПРАКТИКА 3

1.1. Справи щодо поділу майна подружжя 3

1.2. Справи щодо стягнення аліментів 7

1.3. Справи щодо визначення місця проживання дитини 12

1.4. Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав 16

1.5. Справи щодо видання обмежувальних приписів 21

II. НОВЕЛИ (актуальні зміни) ЗАКОНОДАВСТВА 28

III. ДИСЕРТАЦІЇ 29

Відповідальний редактор Дайджесту:
Архіпова А.О.

Редактори:
Бабенко Ю.С., Бузанов Д. В., Вікенфельд О. В., Водоп'ян Т.В., Гаро Г. О., Гриценко Л. О., Попіка І. А., Тута І. В.

Контакти: 04070, м. Київ, вулиця Борисоглібська, 3, 5-й поверх

Комітет з сімейного права НААУ

Голова Комітету Гаро Ганна

Електронна пошта: g.garo@unba.org.ua

I. СУДОВА ПРАКТИКА

1.1. Справи щодо поділу майна подружжя

Постанова Верховного Суду від 19.05.2022 у справі №203/284/17

Якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то цивільні права та обов'язки за цим договором виникають в обох із подружжя, а тому якщо боргові зобов'язання підтверджуються наявними у справі доказами, вони повинні враховуватися при поділі майна подружжя. Умовою належності майна, яке одержане за договором, укладеним одним із подружжя, до об'єктів спільної сумісної власності подружжя є визначена законом мета укладення договору – інтереси сім'ї, а не власні, не пов'язані із сім'єю інтереси одного з подружжя.

Обставини справи

Позивач звернувся до суду з позовною заявою, у якій просив визнати за ним і відповідачем право власності по 1/2 частини квартири, нежитлового та паркувального місця, припинивши право спільної сумісної власності на вказані об'єкти нерухомого майна.

Позов мотивував тим, що майно набуте за час шлюбу сторін і належить подружжю на праві спільної сумісної власності в рівних частинах, хоча фактично право власності на вказане майно зареєстровано лише за відповідачем.

Окрім того, відповідач звернулася до суду із зустрічною позовною заявою, у якій просила визнати за нею право особистої приватної власності на квартиру, паркувальне місце та нежитлове приміщення, а також стягнути з позивача на її користь грошову компенсацію.

Зустрічний позов мотивувала тим, що в період перебування в шлюбі між відповідачем і банком був укладений кредитний договір на придбання житла та виплату грошових коштів за договором про участь у фонді фінансування будівництва. Зі свого боку у зв'язку з несвоєчасною сплатою чергових платежів за кредитним договором третя особа (батько відповідача) надала їй грошові кошти, які вона внесла в рахунок погашення кредиту.

Отже, на думку відповідача, спірне майно не було набуте за рахунок спільної праці подружжя, а придбане за її особисті кошти, які були подаровані батьком. Окрім того, відповідач зазначила, що за час шлюбу позивач придбав автомобіль, який надалі було знято з обліку. Тобто позивач відчужив автомобіль без її згоди та не в інтересах сім'ї, що відповідно є підставою для стягнення з позивача на її користь ½ частини вартості цього автомобіля.

Також на момент розірвання шлюбу позивач був власником: 99% частки у статутному капіталі товариства 1 вартістю 27 843 гривні; 55% частки у статутному капіталі товариства 2 вартістю 7 700 гривень; 100% частки у статутному капіталі товариства 3 вартістю 35 000 гривень. У зв'язку із вказаним, оскільки позивач набув право на ці частки у період зареєстрованого шлюбу, позивач має право на компенсацію в розмірі половини вартості майна, внесеного до статутного капіталу вказаних товариств.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції, яке початково залишене без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні первісного позову відмовлено, у той час як зустрічний позов задоволено частково, а саме визнано право особистої приватної власності відповідача на нерухоме майно.

Суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, виходив з того, що спірне нерухоме майно придбане за рахунок кредиту, погашеного за особисті кошти відповідача, отриманих у дар від її батька. Позивач не довів своєї участі у виконанні кредитного зобов'язання, згідно з яким відповідач отримала кредит на придбання спірного нерухомого майна.

Проте суд касаційної інстанції постанову апеляційного суду скасував, а справу направив до суду апеляційної інстанції.

За результатами нового розгляду справи апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та виніс нове рішення, яким: 1) первісні позовні вимоги позивача задовольнив частково, а саме в порядку поділу спільного майна подружжя визнав за позивачем і відповідачем право власності по 1/2 частини квартири та паркувального місця; 2) у задоволенні зустрічного позову відповідача про визнання права особистої приватної власності та стягнення грошової компенсації відмовив.

Приймаючи нову постанову, суд апеляційної інстанції виходив з того, що відповідач не довела факт погашення кредиту за особисті грошові кошти, а тому майно є спільною сумісною власністю подружжя.

Зі свого боку підстави для поділу нежитлового приміщення відсутні, оскільки за нотаріально посвідченою згодою позивача вказане приміщення було відчужене відповідачем на користь іншої особи за договором купівлі-продажу.

Проте, не погоджуючись із вказаною постановою апеляційного суду, відповідач подала касаційну скаргу до Верховного Суду.

Позиція Верховного Суду

Статтею 60 СК України встановлено презумпцію спільності права власності подружжя на майно, яке набуте ними в період шлюбу. Разом з тим зазначена презумпція може бути спростована й один із подружжя може оспорювати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, у тому числі в судовому порядку. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, хто її спростовує.

Відповідно до статті 65 СК України дружина і чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою. Договір, укладений одним із подружжя в інтересах сім'ї, створює обов'язки для другого з подружжя, якщо майно, одержане за договором, використане в інтересах сім'ї.

Вирішуючи спори між подружжям про майно, необхідно встановлювати обсяг спільно нажитого майна, наявного на час припинення спільного ведення господарства, з'ясовувати джерело і час його придбання. При поділі майна враховуються також борги подружжя та правовідносини за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї (ч. 4 ст. 65 СК України).

Отже, якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то цивільні права та обов'язки за цим договором виникають в обох із подружжя, а тому якщо боргові зобов'язання підтверджуються наявними у справі доказами, такі боргові зобов'язання повинні враховуватися при поділі майна подружжя.

Згідно з нормами сімейного законодавства умовою належності майна, яке одержане за договором, укладеним одним із подружжя, до об'єктів спільної сумісної власності подружжя є визначена законом мета укладення договору – інтереси сім'ї, а не власні, не пов'язані із сім'єю інтереси одного з подружжя.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 30 червня 2020 року у справі №638/18231/15-ц (провадження №14-712цс19) дійшла висновку, що правовий режим спільної сумісної власності подружжя, винятки з якого встановлені законом, передбачає нероздільність зобов'язань подружжя, що за своїм змістом свідчить про солідарний характер таких зобов'язань, незважаючи на відсутність у законі вказівки на солідарну відповідальність подружжя за зобов'язаннями, що виникають з правочинів, вчинених в інтересах сім'ї.

У межах цієї справи апеляційний суд встановив, що: по-перше, відповідно до розписки відповідач отримала в борг від батька 50 000 доларів США для погашення кредитної заборгованості; по-друге, згідно з побутовою угодою відповідач отримала в борг від батька 170 000 доларів США для погашення кредитної заборгованості.

Тобто апеляційний суд зробив висновок про те, що розписка та побутова угода фактично не є договорами дарування грошових коштів. Вказану позицію апеляційного суду Верховний Суд визнав правильною.

Окрім того, Верховний Суд також погодився із висновком апеляційного суду про те, що до отримання відповідачем позики в батька сторони у справі сплачували щомісячні платежі на погашення кредиту на загальну суму 162 490 доларів США. Проте відповідач не має доказів належності їй вказаної суми на праві особистої приватної власності.

Отже, зважаючи на презумпцію спільності права власності подружжя на майно, яке набуте за час шлюбу, встановлену статтею 60 СК України, Верховний Суд залишив постанову апеляційного суду без змін, а касаційну скаргу – без задоволення.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104392888

Постанова Верховного Суду від 12.05.2022 у справі №727/11406/17

Набуття майна за час шлюбу створює презумпцію права спільної сумісної власності майна подружжя, яка не потребує доказування та встановлення інших обставин, крім набуття майна за час шлюбу, та існує, поки не спростована. У разі коли презумпцію права спільної сумісної власності майна подружжя не спростовано за відсутності належних доказів того, що майно придбане за особисті кошти одного з подружжя, таке майно вважається спільною сумісною власністю та підлягає поділу, при цьому частки чоловіка та дружини у майні є рівними.

Обставини справи

Позивач звернулася до відповідача із позовом, відповідно до якого просила визнати за нею право спільної часткової власності на ½ частки квартири 1, а також право спільної часткової власності на ½ частини автомобіля. Позовна заява мотивована тим, що між сторонами не досягнуто згоди щодо поділу згаданого майно, яке було придбане в період перебування сторін у шлюбі.

Зі свого боку відповідач звернувся із зустрічною позовною заявою до позивача, в якій просив: 1) визнати за ним право особистої приватної власності на квартиру 1; 2) стягнути з позивача на його користь грошові кошти в рахунок компенсації ½ частини вартості витрат на проведення ремонтно-будівельних робіт, на придбання будівельних матеріалів та за експлуатацію машин і механізмів, які були використані для проведення ремонту у квартирі 2; 3) визнати квартиру 2 об'єктом спільної сумісної власності подружжя та визначити, що частки подружжя є рівними і становлять по 1/2 частки.

Зустрічна позовна заява мотивована тим, що за весь час перебування сторін у фактичних шлюбних відносинах та за час шлюбу кошти на проведення ремонту у квартирі 2 та на придбання квартири 1 (проведення в ній ремонту, придбання побутової техніки, меблів тощо) він отримав від своєї матері в дар на підставі укладених договорів.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Ухвалою суду першої інстанції позовну вимогу за первісним позовом у частині поділу автомобіля було залишено без розгляду.

Рішенням місцевого суду, яке залишене без змін постановою апеляційного суду, первісний позов задоволено та визнано за позивачем право власності на ½ частини квартири 1.

Судові рішення мотивовані тим, що на підставі СК України спірне майно є спільною сумісною власністю подружжя, в якому частки чоловіка та дружини є рівними, зі свого боку відповідач не довів належними і допустимими доказами те, що грошові кошти, за які було придбано спірну квартиру, є його особистою власністю.

Не погоджуючись із позицією місцевого та апеляційного судів, відповідач подав касаційну скаргу до Верховного Суду.

Позиція Верховного Суду

Згідно зі ст. 60 СК України майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Відповідно до ст. ст. 69, 70 СК України дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу. У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

У п. 3 ч. 1 ст. 57 СК України особистою приватною власністю дружини, чоловіка є майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але за кошти, які належали їй, йому особисто.

Отже, набуття майна за час шлюбу створює презумпцію права спільної сумісної власності майна подружжя, яка не потребує доказування і встановлення інших обставин, крім набуття майна за час шлюбу, та існує поки не спростована. У разі коли презумпцію права спільної сумісної власності майна подружжя не спростовано за відсутності належних доказів того, що майно придбане за особисті кошти одного з подружжя, таке майно вважається спільною сумісною власністю та підлягає поділу, при цьому частки чоловіка та дружини у майні є рівними.

Враховуючи наведене, Верховний Суд підтримав висновок суду першої інстанції та апеляційного суду про наявність правових підстав для задоволення первісного позову позивача, адже презумпція спільності права власності подружжя на спірну квартиру, яка набута сторонами у справі в період шлюбу, не спростована, тому спірна квартира є об'єктом спільної сумісної власності подружжя та підлягає поділу між колишнім подружжям у рівних частках.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104330097

Постанова Верховного Суду від 20.05.2022 у справі №330/1079/20

Неподання позову про поділ майна, у тому числі до спливу трьох років з дня розірвання шлюбу, за відсутності доказів, які підтверджували б заперечення права одного з подружжя на набуте у період шлюбу майно, зареєстроване за іншим подружжям, не може свідчити про порушення права і вказувати на початок перебігу позовної давності. ***Визначальним у вирішенні питання про початок перебігу позовної давності є день, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права***

Обставини справи

Позивач звернувся до суду з позовом до відповідача про поділ спільного майна подружжя, відповідно до якого просив визнати житловий будинок об'єктом спільної сумісної власності та здійснити його рівний поділ. В обґрунтування позову позивач зазначив, що в період перебування в шлюбі сторони придбали житловий будинок, який був зареєстрований за відповідачем. Надалі шлюб між сторонами був розірваний, проте жодних майнових спорів між ними в той період не було, адже позивач уклав шлюб з іншою особою, з якою фактично проживав в будинку дружини. Зі свого боку після того, як сімейні відносини позивача з його дружиною зіпсувалися, він вирішив реалізувати свої майнові права на житловий будинок, який придбаний з відповідачем у період шлюбу. Зокрема, позивач направив письмову заяву на адресу відповідача, яку остання отримала, проте жодних дій, які свідчили б про надання йому доступу до житлового будинку, відповідач не вчинила.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду у задоволенні позову було відмовлено з підстав пропуску позивачем строку позовної давності.

Постановою апеляційного суду було скасовано рішення місцевого суду та винесено нове судове рішення, яким вирішено позов задовольнити частково, а саме визнано житловий будинок об'єктом спільної сумісної власності, виділено у власність позивача частини будинку, а у власність відповідача – частини будинку.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що про своє порушене право щодо поділу спільного майна позивач дізнався у 2019 році, коли в них виник конфлікт, а тому висновок суду першої інстанції про відмову у задоволенні позову у зв'язку з пропуском строку позовної давності є помилковим.

Позиція Верховного Суду

Статтями 256, 257 та 261 ЦК України визначено, що позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу. Загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки. Перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила.

Відповідно до ч. 3, ч. 3 ст. 72 СК України до вимоги про поділ майна, заявленої після розірвання шлюбу, застосовується позовна давність у три роки. Позовна давність обчислюється від дня, коли один із співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права власності.

Неподання позову про поділ майна, у тому числі до спливу трьох років з дня розірвання шлюбу, за відсутності доказів, які підтверджували б заперечення права одного з подружжя на набуте у період шлюбу майно, зареєстроване за іншим подружжям, не може свідчити про порушення права і вказувати на початок перебігу позовної давності.

Таким чином, визначальним у вирішенні питання про початок перебігу позовної давності є день, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права.

Аналогічні висновки зроблені у постанові Верховного Суду України від 23 вересня 2015 року у справі №6-258цс15, а також постановах Верховного Суду від 14 лютого 2018 року у справі №759/12058/15-ц (провадження №61-495св18), від 21 березня 2018 року у справі №576/2447/15-ц (провадження №61-8081св18), від 04 липня 2018 року у справі №584/1319/16-ц (провадження №61-19445св18), від 08 грудня 2021 року у справі 753/18448/17 (провадження №61-9354св21).

Отже, Верховний Суд визнав обґрунтованими висновки апеляційного суду відносно того, що в цій справі позивач не пропустив строк позовної давності, та залишив постанову суду апеляційної інстанції без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104582980

Постанова Верховного Суду від 24.05.2022 у справі №199/4241/20

Виділ частки зі спільного майна – це перехід частини цього майна у власність учасника спільної власності пропорційно, за загальним правилом, розміру його частки у праві спільної власності та припинення права спільної часткової власності на відповідне майно. Вимога про виділення в натурі частки з майна шляхом збільшення такої частки за рахунок належного особі іншого майна у розумінні статті 364 ЦК України не є виділом у натурі частки із майна, що є у спільній частковій власності.

Обставини справи

Позивач звернувся до суду з позовом до відповідача про поділ майна в натурі.

Свої вимоги позивач обґрунтовував тим, що судовим рішенням визнано об'єктами спільної сумісної власності сторін таке майно: квартиру 1; квартиру 2; квартиру 3; житловий будинок та земельну ділянку; гараж; автомобіль марки Lexus; автомобіль марки Mitsubishi; автомобіль Renault; визнано за відповідачем право власності на 1/2 частки зазначеного майна, окрім автомобілів; стягнено з позивача на користь відповідача компенсацію 1/2 частки вартості автомобілів у розмірі 446 580 гривень.

На цей час зазначеним майном позивач, відповідач та їхні спільні діти користуються таким чином: відповідач проживає і користується квартирою 1; одна донька користується квартирою 2; друга донька користується квартирою 3; позивач використовує гараж; будинком ніхто не користується.

На підставі викладеного позивач просив: 1) припинити його та відповідача право спільної часткової власності на: квартиру 1, квартиру 2 та квартиру 3, житловий будинок і земельну ділянку, а також гараж; 2) виділити в натурі та визнати за позивачем право власності на житловий будинок і земельну ділянку, а також гараж; 3) виділити в натурі та визнати за відповідачем право власності на квартиру 1, квартиру 2 та квартиру 3; 4) стягнути з відповідача на користь позивача компенсацію вартості 1/2 частки прав на квартири.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду у задоволенні позову було відмовлено з огляду на те, що поділ у натурі спільного майна сторін за запропонованим позивачем варіантом не враховуватиме інтереси обох сторін у справі і порушуватиме засади справедливості.

Постановою апеляційного суду було прийнято відмову позивача від позову в частині вимоги про стягнення з відповідача компенсації вартості частини спірного майна, у зв'язку з цим рішення місцевого суду визнано нечинним і закрито провадження у справі в цій частині. В іншій частині рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Не погоджуючись із позиціями судів першої та апеляційної інстанцій, позивач звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою.

Позиція Верховного Суду

Частинами 1 – 3 ст. 358 ЦК України передбачено, що право спільної часткової власності здійснюється співвласниками за їхньою згодою. Співвласники можуть домовитися про порядок володіння та користування майном, що є їхньою спільною частковою власністю. Кожен зі співвласників має право на надання йому у володіння та користування тієї частини спільного майна в натурі, яка відповідає його частці у праві спільної часткової власності. У разі неможливості цього він має право вимагати від інших співвласників, які володіють і користуються спільним майном, відповідної матеріальної компенсації.

Згідно з чч. 1, 2 ст. 367 ЦК України майно, що є у спільній частковій власності, може бути поділено в натурі між співвласниками за домовленістю між ними. У разі поділу спільного майна між співвласниками право спільної часткової власності на нього припиняється.

Відповідно до ст. 364 ЦК України співвласник має право на виділ у натурі частки із майна, що є у спільній частковій власності. Якщо виділ у натурі частки зі спільного майна не допускається згідно із законом або є неможливим (ч. 2 ст. 183 ЦК України), співвласник, який бажає виділу, має право на одержання від інших співвласників грошової або іншої матеріальної компенсації вартості його частки. Компенсація співвласникові може бути надана лише за його згодою. Право на частку у праві спільної часткової власності у співвласника, який отримав таку компенсацію, припиняється з дня її отримання. У разі виділу співвласником у натурі частки зі спільного майна для співвласника, який здійснив такий виділ, право спільної часткової власності на це майно припиняється. Така особа набуває право власності на виділене майно, і у випадку, встановленому законом, таке право підлягає державній реєстрації.

За змістом наведених норм виділ частки зі спільного майна – це перехід частини цього майна у власність учасника спільної власності пропорційно, за загальним правилом, розміру його частки у праві спільної власності та припинення права спільної часткової власності на відповідне майно. Шляхом виділу частки у майні припиняється спільна часткова власність і особа стає власником виокремленого майна.

Юридичне значення виділу частки полягає у тому, що учасник отримує в натурі майно, яке відповідає його частці як самостійний об'єкт. Отже, виділ частки передбачає виокремлення частини об'єкта у самостійний об'єкт.

Частка, яка виділяється, повинна бути саме окремим об'єктом нерухомого майна, як і частка, яка залишається в іншого власника (власників), у розумінні статті 181 ЦК України. Внаслідок виділу частки з нерухомого майна утворюється два самостійних об'єкти майна.

Вимога про виділення в натурі частки з майна шляхом збільшення такої частки за рахунок належного особі іншого майна у розумінні статті 364 ЦК України не є виділом у натурі частки із майна, що є у спільній частковій власності.

Отже, з урахуванням вищевказаного Верховний Суд погодився із судами попередніх інстанцій і дійшов висновку про відсутність підстав для задоволення позову та відповідно касаційної скарги позивача.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104443581

Постанова Верховного Суду від 10.05.2022 у справі №343/2284/19

Презумпція розпорядження спільним майном одним з подружжя за згодою другого з подружжя встановлена саме на користь добросовісного набувача прав на таке майно.

Тому укладення одним з подружжя договору щодо розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому разі, якщо суд встановить, що третя особа (контрагент за таким договором) діяла недобросовісно, зокрема знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності і що той з подружжя, хто укладає договір, не отримав згоди на це другого з подружжя.

Обставини справи

Позивач звернувся до відповідача 1 та відповідача 2 з позовом про визнання договорів купівлі-продажу автомобілів недійсними, визнання майна спільною сумісною власністю подружжя.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що в період перебування позивача з відповідачем 1 у шлюбі за спільні їхні грошові кошти було придбано три автомобілі. Надалі шлюб був розірваний, у той час як автомобілі залишилися у володінні і користуванні відповідача, який жодним чином не допускав позивача до спільного майна. Крім того, позивачу стало відомо про продаж відповідачем без її згоди двох спільних автомобілів.

Враховуючи вказане, позивач просила суд: визнати автомобілі спільною сумісною власністю подружжя; визнати недійсними договори купівлі-продажу двох автомобілів, що укладені між відповідачами.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції, яке залишене без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено, визнано автомобілі спільною сумісною власністю подружжя, а також визнано недійсними договори купівлі-продажу автомобілів, що укладені між відповідачами.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій мотивовано тим, що спірні автомобілі придбані сторонами під час шлюбу, а тому за змістом статті 70 СК України належать подружжю на праві спільної сумісної власності.

Судами також вказано, що відсутність згоди іншого зі співвласників (другого з подружжя) на укладення правочину позбавляє співвласника, який вчинив правочин, необхідних повноважень на укладення договору про розпорядження спільним майном, тому укладення такого договору свідчить про порушення його форми і відповідно до частини четвертої статті 369 ЦК України та статті 215 ЦК України надає іншому зі співвласників (другому з подружжя) право оскаржити договір з підстав його недійсності.

Зі свого боку Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, а справу передав на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

За результатами нового розгляду суд апеляційної інстанції скасував рішення суду першої інстанції та виніс нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив. Судове рішення апеляційного суду мотивовано тим, що позивач не надала суду доказів на підтвердження того, що відповідачі як сторони оспорюваних договорів купівлі-продажу автомобілів при їх укладанні діяли недобросовісно.

Не погоджуючись із вказаним рішенням, позивач звернулася до Верховного Суду із касаційною скаргою.

Позиція Верховного Суду

За вимогами ч. 1, ч. 2, ч. 4 ст. 369 ЦК України співвласники майна, що є у спільній сумісній власності, володіють і користуються ним спільно, якщо інше не встановлено домовленістю між ними. Розпоряджання майном, що є у спільній сумісній власності, здійснюється за згодою всіх співвласників, якщо інше не встановлено законом.

У разі вчинення одним зі співвласників правочину щодо розпорядження спільним майном вважається, що він вчинений за згодою всіх співвласників, якщо інше не встановлено законом.

Згідно з ч. 1, ч. 2, ч. 3 ст. 65 СК України дружина, чоловік розпоряджаються майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, за взаємною згодою. При укладенні договорів одним із подружжя вважається, що він діє за згодою другого з подружжя. Дружина, чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового. Для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна, згода другого з подружжя має бути подана письмово. Згода на укладення договору, який потребує нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, має бути нотаріально засвідчена.

Аналіз наведених положень закону, які визначають порядок розпорядження майном, що знаходиться у спільній сумісній власності подружжя, дозволяє дійти висновку, що чоловік і дружина розпоряджаються цим майном за взаємною згодою, наявність якої презюмується при укладенні договорів одним із подружжя.

Відсутність згоди одного з подружжя може бути підставою для оспорювання договору, укладеного іншим з подружжя.

Водночас за п. 6 ст. 3 ЦК України до засад цивільного законодавства належить, серед іншого, добросовісність.

З аналізу зазначених норм закону в їх взаємозв'язку можна зробити висновок, що презумпція розпорядження спільним майном одним з подружжя за згодою другого з подружжя встановлена саме на користь добросовісного набувача прав на таке майно.

Тому укладення одним з подружжя договору щодо розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому разі, якщо суд встановить, що третя особа (контрагент за таким договором) діяла недобросовісно, зокрема знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності і що той з подружжя, хто укладає договір, не отримав згоди на це другого з подружжя.

Подібні правові висновки Велика Палата Верховного Суду виклала у постанові від 29.06.2021 у справі №916/2813/18, відступивши від висновку, викладеного у постанові Великої Палати Верховного Суду від 21.11.2018 у справі №372/504/17, що закон не пов'язує наявність чи відсутність згоди всіх співвласників на укладення договору ні з добросовісністю того з подружжя, який уклав договір щодо спільного майна, ні третьої особи-контрагента за таким договором і не ставить питання оскарження договору в залежність від добросовісності сторін договору.

Верховний Суд у постанові від 24.10.2019 у справі №904/3315/18 наголошував на тому, що однією з основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність і дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними. Тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою до інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

Таким чином, Верховний Суд вказав, що суд апеляційної інстанції, скасовуючи рішення місцевого суду та відмовляючи у задоволенні позовних вимог, дійшов обґрунтованого висновку про недоведеність позивачем недобросовісності в діях покупця автомобілів, а отже, відсутні підстави для визнання оспорюваних договорів купівлі-продажу недійсними.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104443422

1.2. Справи щодо стягнення аліментів

Постанова Верховного Суду від 29.04.2022 у справі №761/27222/20 (провадження №61-8815св21)

Підготовка до ЗНО, заняття з репетитором для підготовки до вступу до вищого навчального закладу, придбання посібників не можуть вважатися розвитком особливих здібностей дитини та відповідно бути особливими обставинами в розумінні статті 185 СК України.

Витрати на медичне страхування та проведені профілактичні огляди дитини, не пов'язані з каліцтвом чи тяжкою хворобою дитини, також не є додатковими витратами в розумінні статті 185 СК України.

Обставини справи

У вересні 2020 року позивачка звернулася до суду з позовом до відповідача про стягнення додаткових витрат на дитину.

На обґрунтування позовних вимог позивачка, зокрема, зазначала, що з моменту розірвання шлюбу дитина проживає разом з нею і вона самостійно несе додаткові витрати на дитину.

У період з червня 2018 року по липень 2020 року нею понесені витрати, пов'язані з поглибленим навчанням та інтелектуальним розвитком дитини у загальному розмірі 93 964,77 грн, які включають витрати: на проходження дитиною заходів професійної орієнтації; пов'язані з проходженням підготовчих курсів у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний університет»; пов'язані з навчанням дитини у школі; пов'язані з підготовкою дитини до зовнішнього незалежного оцінювання; пов'язані з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій та обладнання для навчальних потреб; пов'язані з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій та обладнання для навчальних потреб в університеті; на відвідування дитиною музеїв і наукових установ.

41 392,97 грн – витрати, пов'язані з оплатою медичного страхування дитини та лікуванням дитини, з яких: витрати за медичне страхування, витрати на лікування гострих алергічних реакцій, інших гострих та хронічних станів, витрати, пов'язані з лікуванням дитини у лікаря-ортопеда, витрати, пов'язані з оплатою невідкладної медичної допомоги та лікуванням дитини.

Також вона понесла **додаткові витрати на дитину, пов'язані з розвитком фізичних здібностей дитини** у зв'язку із заняттям дитиною дзен-квун-до та гірськолижним спортом у розмірі 51 847,98 грн та з відпочинком і подорожуванням дитини у розмірі 100 723,20 гривні.

Позивачка просила стягнути з відповідача на її користь 1/2 частини від понесених нею додаткових витрат на дитину у розмірі 141 464,46 гривні.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено частково. Стягнуто з відповідача на користь позивачки додаткові витрати на утримання дитини у розмірі 47 146,95 гривні.

Задовольняючи частково позовні вимоги, суд першої інстанції виходив з доведеності позивачкою особливих обставин, що зумовили понесені нею додаткові витрати на дитину, а саме схильність дитини до поглибленого вивчення точних наук і гірськолижного виду спорту, а тому дійшов висновку про наявність підстав для стягнення з відповідача ½ частини понесених нею додаткових витрат на навчання дитини в таборі «Джемм», на відвідування дитиною підготовчих курсів Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського», на придбання посібників, витрат, пов'язаних з підготовкою дитини до зовнішнього незалежного оцінювання та витрат на репетитора з фізики та математики; витрат пов'язаних із заняттям гірськолижним спортом в Буковелі.

Також суд першої інстанції дійшов висновку про обґрунтованість позовних вимог в частині стягнення з відповідач 1/2 понесених позивачкою додаткових витрат на дитину, які пов'язані з оплатою медичного страхування дитини та її лікуванням, необхідність здійснення яких під час розгляду справи визнав відповідач. Відмовляючи у задоволенні позовних вимог про стягнення інших понесених позивачем витрат, суд першої інстанції дійшов висновку, що такі витрати не були зумовлені особливими обставинами (розвитком здібностей дитини, її хворобою чи каліцтвом тощо), що відповідно до статті 185 Сімейного кодексу України є підставою для їх стягнення з відповідача.

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу відповідача задоволено, рішення суду першої інстанції в частині задоволених позовних вимог скасовано та ухвалено нове судове рішення про відмову у задоволенні позову.

Суд апеляційної інстанції дійшов висновку, що позивачкою не доведено, що понесені нею додаткові витрати на дитину були зумовлені особливими обставинами у розумінні статті 185 СК України, а також позивачка не довела, що понесені нею витрати на дитину не покриваються за рахунок аліментів, які сплачує відповідач.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Аналіз ст. 185 СК України вказує на те, що в окремих випадках за наявності особливих обставин, крім звичайних витрат на дитину, вимагаються додаткові. Розмір додаткових витрат повинен визначатися залежно від передбачуваних або фактично понесених витрат на дитину.

Це положення стосується особливих обставин, приблизний перелік яких визначений зазначеною статтею. До таких особливих обставин за законом належать насамперед випадки, коли дитина, яка перебуває на утриманні батьків, потребує додаткових витрат на неї у зв'язку з розвитком певних її здібностей чи-то страждає на тяжку хворобу. Особливі обставини можуть бути зумовлені як негативними (хвороба), так і позитивними факторами (схильність дитини до музики, що потребує купівлі музичного інструменту, або до певного виду спорту, що вимагає додаткових матеріальних витрат, або дитина потребує оздоровлення та відпочинку біля моря чи на гірському курорті).

Такі особливі обставини є індивідуальними у кожному конкретному випадку і підлягають доведенню в судовому засіданні особою, яка пред'явила такий позов.

Вирішуючи питання щодо розміру коштів, які підлягають стягненню на додаткові витрати, необхідно враховувати, якою мірою кожен з батьків зобов'язаний брати участь у цих витратах з огляду на матеріальне та сімейне становище сторін та інші інтереси й обставини, що мають істотне значення. У випадку, коли матеріальне становище батьків не дозволяє забезпечити повну оплату додаткових витрат, вони можуть бути компенсовані лише частково.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції в частині задоволених позовних вимог та ухвалюючи нове рішення про відмову в задоволенні позову, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що позивачка не довела наявності особливих обставин, які б свідчили про необхідність понесення додаткових витрат.

Установивши, що витрати, які, на думку позивачки, належать до витрат, пов'язаних з поглибленим навчанням та інтелектуальним розвитком дитини, були понесені на проходження дитиною додаткових курсів із професійної орієнтації, підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання, навчання дитини в школі, на купівлю обладнання та витратних матеріалів на підготовчих курсах вищого навчального закладу, апеляційний суд обґрунтовано виходив з того, що такі додаткові витрати не були викликані особливими обставинами, особливою схильністю дитини до навчання. Позивачкою не доведено, що такі витрати не покриваються за рахунок аліментів, які сплачував відповідач на утримання дитини.

Доводи касаційної скарги позивачки про те, що схильність дитини до поглибленого навчання та вивчення точних наук є позитивним фактором, який має враховуватися як особлива обставина, що потребує додаткових матеріальних витрат, є необґрунтованими, оскільки підготовка до ЗНО, заняття з репетитором для підготовки до вступу до вищого навчального закладу, придбання посібників не можуть вважатися розвитком особливих здібностей дитини та відповідно бути особливими обставинами в розумінні статті 185 СК України. Понесення таких витрат є добровільним волевиявленням одного з батьків, позивачкою не доведено погодження з відповідачем необхідності відвідування дитиною таких додаткових занять.

Суд апеляційної інстанції обґрунтовано вказав, що витрати на заняття лижним спортом в Буковелі, які позивачка визначила як витрати, пов'язані із розвитком фізичних здібностей дитини, а саме: придбання термошкарпеток, термобілизни та захисного шолому, придбання туру для відвідування гірськолижного курорту, консультаційні послуги з придбання туру, послуги страхування лижників, придбання залізничних квитків, ремонт застібки та зміна розміру спортивного спорядження, придбання продуктів харчування, купівля перепустки на підйомник, придбання приватних занять, оренда лиж, витрати на проїзд у таксі, витрати на проживання у готелі – не зумовлені особливими обставинами, пов'язаними з розвитком певних здібностей дитини. Поїздка до Буковелю у січні 2020 року, витрати на яку просила стягнути позивачка, була одноразовою поїздкою, позивачка не довела систематичність відвідування дитиною занять з гірськолижного спорту, тому суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку, що такі витрати не можуть вважатися понесеними за особливих обставин.

Враховуючи, що заявлені позивачкою витрати на медичне страхування та проведені профілактичні огляди дитини не були пов'язані з каліцтвом чи тяжкою хворобою дитини, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про відсутність підстав для їх стягнення з відповідача.

З огляду на наведене Верховний Суд вирішив, що суд апеляційної інстанції дійшов правильного та обґрунтованого висновку про відсутність підстав для задоволення позовних вимог про стягнення додаткових витрат на утримання дитини у зв'язку з їх недоведеністю.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104178227

Постанова Верховного Суду від 20.05.2022 у справі №2-617/11 (провадження №61-1397св22)

Визначаючи розмір заборгованості зі сплати аліментів, державний виконавець повинен діяти відповідно до вимог частини другої статті 195 СК України, яка має вищу юридичну силу над актом органу виконавчої влади – постановою Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 №146 «Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб».

Обставини справи

У жовтні 2020 року заявник звернувся до суду зі скаргою на дії головного державного виконавця Рокитнівського районного відділу державної виконавчої служби Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Львів) (далі – державний виконавець).

На обґрунтування скарги заявник зазначив, що рішенням суду від 12.01.2012 у справі №2-617/11 з нього на користь матері дитини стягнуто аліменти на утримання сина в розмірі 1/3 частини всіх видів заробітку (доходів) до досягнення дитиною повноліття, але не менше ніж 30 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

На виконання зазначеного рішення судом видано виконавчий лист від 24.01.2012 №2-617/11.

Постановою від 13.01.2017 державний виконавець відкрив виконавче провадження №53239051.

У серпні 2020 року стягувачка подала до виконавчої служби заяву про здійснення розрахунку заборгованості та додала документи про трудову діяльність боржника у Республіці Польща.

У вересні 2020 року державний виконавець здійснила розрахунок заборгованості зі сплати аліментів, з яким заявник не погоджується.

Заявник зазначав, що державним виконавцем всупереч вимогам закону проігноровано той факт, що в Республіці Польща він здійснював трудову діяльність на підставі контракту в іноземній компанії, отримуючи заробітну плату виключно за кордоном. Відповідно до Переліку видів доходу, які вираховуються при визначенні аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб, отримання доходу від трудової діяльності за кордоном не є таким доходом у розумінні заробітку, який враховується під час розрахунку розміру аліментів, а тому дії державного виконавця є неправомірними.

Пояснював, що з моменту виникнення заборгованості і по нині він є безробітним в Україні, відтак державний виконавець мав визначити заборгованість за аліментами з огляду на середню заробітну плату працівника для тієї місцевості, в якій проживає боржник.

Заявник просив визнати незаконними дії державного виконавця та скасувати розрахунок заборгованості зі сплати аліментів.

Короткий зміст судових рішень

Ухвалою суду першої інстанції, залишеною без змін постановою апеляційного суду, скаргу заявника задоволено.

Рішення судів мотивовані тим, що заявник працевлаштований за кордоном офіційно на невизначений термін, а тому до цих правовідносин слід застосовувати положення пункту 10 постанови Кабінету Міністрів України №146.

Не погодившись з рішеннями судів стягувач звернулася до Верховного Суду.

Постановою Верховного Суду від 06.10.2021 касаційну скаргу стягувача задоволено частково, постанову апеляційного суду скасовано, справу передано на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Постановою апеляційного суду від 28.12.2021 апеляційну скаргу стягувача задоволено, ухвалу суду першої інстанції скасовано, у задоволенні скарги заявника відмовлено.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що висновки суду першої інстанції про те, що розмір заборгованості за аліментами повинен визначатися із застосуванням пункту 10 постанови Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 №146 «Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб», є помилковими, оскільки державний виконавець, визначаючи розмір заборгованості, повинен діяти відповідно до вимог частини другої статті 195 СК України, яка має вищу юридичну силу над постановою органу виконавчої влади.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до частини третьої статті 71 Закону України «Про виконавче провадження» визначення суми заборгованості зі сплати аліментів, присуджених як частка від заробітку (доходу), визначається виконавцем у порядку, встановленому Сімейним кодексом України.

Згідно зі статтею 195 СК України заборгованість за аліментами, присудженими у частці від заробітку (доходу), визначається з огляду на фактичний заробіток (дохід), який платник аліментів одержував за час, протягом якого не провадилося їх стягнення, незалежно від того, одержано такий заробіток (дохід) в Україні чи за кордоном. Заборгованість за аліментами платника аліментів, який не працював на час виникнення заборгованості або є фізичною особою – підприємцем і перебуває на спрощеній системі оподаткування, або є громадянином України, який одержує заробіток (дохід) у державі, з якою Україна не має договору про правову допомогу, визначається з огляду на середню заробітну плату працівника для тієї місцевості. У разі встановлення джерела і розміру заробітку (доходу) платника аліментів, який він одержав за кордоном, за заявою одержувача аліментів державний виконавець, приватний виконавець здійснює перерахунок заборгованості. Розмір заборгованості за аліментами обчисляється державним виконавцем, приватним виконавцем, а в разі виникнення спору – судом.

У пункті 4 розділу 16 Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України №512/5 від 02.04.2012, визначено, що розрахунок заборгованості обчислюється на підставі відомостей, отриманих із: заяв та (або) розписок стягувача, інших документів, що відображають отримання боржником доходу або сплату ним аліментів.

Колегія суддів Верховного Суду зауважує, що пункт 10 постанови Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 №146 «Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб» у редакції, чинній на момент проведення розрахунку, не відповідає реаліям сьогодення та змісту нинішніх суспільних відносин. Натомість СК України є кодифікованим актом законодавства, який прийнято пізніше, а тому темпоральна колізія норм права має вирішуватися саме на користь норм СК України.

Таким чином, визначаючи розмір заборгованості зі сплати аліментів, державний виконавець повинен діяти відповідно до вимог частини другої статті 195 СК України, яка має вищу юридичну силу над актом органу виконавчої влади.

Враховуючи вищенаведене, Верховний Суд дійшов висновку, що касаційну скаргу заявника слід залишити без задоволення, а оскаржуване рішення суду апеляційної інстанцій без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104414889

Постанова Верховного Суду від 15.06.2022 у справі №234/10082/18 (провадження №61-19052св21)

Оскільки законність і обґрунтованість рішення суду про стягнення аліментів на дитину та її матір пов'язуються із визнанням батьківства відповідача щодо дитини, поновлення провадження у справі про стягнення аліментів без рішення суду щодо визнання батьківства відповідача унеможливило встановлення фактичних обставин справи, які мають значення для її вирішення.

Визнання батьківства або встановлення факту батьківства (статті 128, 130 СК України) є способами визначення судом походження дитини від особи, яка не записана батьком дитини. Такі справи не є спорами про батьківство у розумінні статей 129, 136 – 138 СК України, наявність яких перешкоджає зупиненню провадження у справі про стягнення аліментів (ч. 2 ст. 252 ЦПК України).

Обставини справи

У липні 2018 року позивачка звернулася до суду з позовом до відповідача про стягнення аліментів на дитину та на своє утримання (справа №234/10082/18).

Позивачка зазначала, що із січня до травня 2017 року сторони перебували у зареєстрованому шлюбі.

У позивачки народився син, відомості про батька якого записані на підставі частини першої статті 135 СК України.

Проте батьком дитини є відповідач, але матеріальну допомогу на утримання її та їхньої спільної дитини він не надає.

У серпні 2018 року позивачка звернулася до суду із позовом до відповідача, зокрема, про визнання батьківства (справа №234/12767/18). Розгляд цієї справи судом не завершений.

Ухвалою Краматорського міського суду Донецької області від 01.10.2018 зупинене провадження у справі №234/10082/18 (про стягнення аліментів) до набрання законної сили рішенням цього ж суду у справі №234/12767/18 (про визнання батьківства).

Ухвалою Краматорського міського суду Донецької області від 11.11.2020 задоволено заяву відповідача про поновлення провадження у справі.

28.01.2021 ухвалою цього ж суду відмовлено у задоволенні клопотання позивачки про об'єднання справ за №№234/10082/18 та 234/12767/18 в одне провадження.

Ухвалою Краматорського міського суду Донецької області від 28.04.2021 відмовлено у задоволенні клопотання позивачки про зупинення провадження у справі про стягнення аліментів до розгляду судом справи №234/12767/18 (про визнання батьківства).

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову про стягнення аліментів з відповідача на утримання дитини відмовлено.

Суди виходили з того, що позивачка не надала суду доказів щодо походження дитини від відповідача, а також не довела обставин, які за законом є підставою для стягнення аліментів на утримання позивачки як колишньої дружини відповідача.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Щодо ухвали про поновлення провадження у справі

Необхідність зупинення провадження у справі виникає у випадку, якщо неможливо прийняти рішення у цій справі до ухвалення рішення в іншій справі. Тобто між справами, що розглядаються, повинен існувати тісний матеріально-правовий зв'язок, який виражається в тому, що факти, встановлені в одній зі справ, будуть мати преюдиційне значення для іншої справи.

У цій справі ухвалою Краматорського міського суду Донецької області від 01.10.2018 було зупинено провадження до набрання законної сили рішенням цього ж суду у справі №234/12767/18 за позовом позивачки до відповідача про визнання батьківства останнього стосовно дитини.

Зупинення провадження було обумовлено об'єктивною неможливістю розгляду справи, оскільки у справі №234/12767/18 можуть бути вирішені питання, що стосуються підстав заявлених позовних вимог, зокрема, чи є відповідач біологічним батьком дитини чи ні, оскільки стягнення аліментів на утримання дитини можливе лише з батька дитини (стаття 180 СК України).

Надані позивачкою докази не дозволяли суду визначити походження дитини від відповідача та встановити наявність чи відсутність підстав для стягнення з нього аліментів, оскільки саме від вирішення справи про визнання батьківства залежало вирішення спору про стягнення аліментів.

Пунктом 5 частини першої статті 253 ЦПК України передбачено, що провадження у справі зупиняється у випадках, встановлених пунктом 6 частини першої статті 251 цього Кодексу, – до набрання законної сили судовим рішенням, від якого залежить вирішення справи.

Однак, незважаючи на відсутність такого, що набрало законної сили, судового рішення у справі №234/12767/18 про встановлення батьківства, тобто обставин, які викликали зупинення провадження у справі, що переглядається, усунені не були, ухвалою Краматорського міського суду Донецької області від 11.11.2020 безпідставно поновлено провадження у цій справі.

Оскільки законність і обґрунтованість рішення суду про стягнення аліментів на дитину та її матір пов'язуються з визнанням батьківства відповідача щодо дитини, поновлення провадження у справі про стягнення аліментів без рішення суду щодо визнання батьківства відповідача унеможливило встановлення фактичних обставин справи, які мають значення для її вирішення.

Щодо ухвали про відмову зупинення провадження у справі

За змістом частини другої статті 252 ЦПК України не допускається зупинення провадження у справі про стягнення аліментів, зокрема з підстави наявності спору про батьківство.

Сімейним законодавством України передбачені, зокрема, такі спори про батьківство, як спір між чоловіком матері дитини та особою, яка вважає себе батьком дитини (стаття 129 СК України); оспорювання батьківства матір'ю дитини або особою, яка записана батьком дитини (статті 136-138 СК України).

Означені спори покликані визначити походження дитини від чоловіка, який записаний батьком дитини за його заявою, поданою спільно з матір'ю дитини (пункт 1 частини другої статті 125, частина перша статті 126 СК України) або у зв'язку з перебуванням у зареєстрованому шлюбі з матір'ю дитини (стаття 133 СК України), однак це батьківство оспорюється.

Натомість визначення судом походження дитини шляхом визнання або встановлення факту батьківства за рішенням суду можливе виключно у випадках, якщо запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень вчинено відповідно до частини першої статті 135 СК України (частина четверта статті 128, частина перша статті 130 СК України).

Відповідно до частини першої статті 135 СК України при народженні дитини у матері, яка не перебуває у шлюбі, у випадках, коли немає спільної заяви батьків, заяви батька або рішення суду, запис про батька дитини в Книзі реєстрації народжень провадиться за прізвищем та громадянством матері, а ім'я та по батькові записуються за її вказівкою.

Аналіз зазначених положень СК України дає підстави для висновку про те, що визнання батьківства або встановлення факту батьківства (статті 128, 130 СК України) є способами визначення судом походження дитини від особи, яка не записана батьком дитини. Такі справи спрямовані на захист прав матері, батька або дитини задля виникнення у особи, яка є біологічним батьком, прав та обов'язків батька.

Означені справи розглядаються судом в порядку позовного або окремого провадження і не є спором про батьківство у розумінні статей 129, 136 – 138 СК України, наявність якого перешкоджає зупиненню провадження у справі про стягнення аліментів.

Зупинення провадження у справах про стягнення аліментів на утримання дитини або її матері до вирішення спору про визнання батьківства дозволяє стягнути аліменти з дня пред'явлення позову (частина перша статті 191 СК України) у випадку набрання законної сили рішенням суду про визнання батьківства. Зазначене відповідає меті законодавця посилити захист права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів, які у цьому випадку будуть стягуватись за весь час розгляду справи про встановлення батьківства.

Водночас наслідком відмови у задоволенні позову про визнання батьківства є відмова у позові про стягнення аліментів, отже, у цьому випадку зупинення провадження у справі про стягнення аліментів до ухвалення судового рішення про визнання батьківства не зашкодить інтересам дитини на належне утримання та не порушить прав відповідача.

У справі, яка переглядається, запис про батька дитини вчинено за вказівкою матері на підставі частини першої статті 135 СК України.

У справі №234/12767/18 позивачка пред'явила позов про визнання батьківства відповідача стосовно дитини відповідно до вимог статті 128 СК України. Отже, у вказаній справі відсутній спір про батьківство (статті 129, 136 – 138 СК України), який міг би перешкоджати зупиненню провадження у справі про стягнення аліментів на утримання дитини.

Таким чином, до правовідносин, які виникли у справі, що переглядається, не підлягають застосуванню положення частини другої статті 252 ЦПК України щодо заборони зупинення провадження у справі про стягнення аліментів, зокрема, з підстави наявності спору про батьківство.

Верховний Суд дійшов висновку, що порушення судами норм процесуального права унеможливили встановлення фактичних обставин щодо наявності чи відсутності підстав для стягнення аліментів з відповідача як батька дитини, внаслідок чого суди дійшли передчасних висновків про відмову у позові про стягнення аліментів, а тому справа направлена на розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105036368

Постанова Верховного Суду від 29.06.2022 у справі №596/826/21-ц (провадження №61-3738св22)

Стягнення з позивача аліментів на утримання дитини за умови, що ця дитина проживає з ним та перебуває на його утриманні, суперечить положенням статті 181 СК України, за якою аліменти на утримання дитини присуджуються за рішенням суду до стягнення з одного з батьків дитини на користь того з батьків, разом з яким проживає дитина.

Нарахування аліментів за період, коли дитина не проживала з відповідачкою, суперечить цільовому призначенню аліментів, за рахунок яких утримується дитина.

Зміна фактичних обставин після ухвалення судом рішення про стягнення аліментів, а саме: встановлення судом факту проживання дитини з іншим з батьків, а не з тим, на чию користь стягуються аліменти, є тією істотною обставиною, яка в розумінні частини другої статті 197 СК України може бути підставою для звільнення від сплати заборгованості за аліментами платника аліментів.

Враховуючи відсутність визначеного місця проживання дитини за законом або за рішенням суду (спір про визначення місця проживання дитини перебуває на розгляді в суді), суди передчасно відмовили у задоволенні вимог позивача про припинення стягнення аліментів, мотивуючи своє рішення тим, що батько змінив місце проживання дитини без згоди матері.

Обставини справи

У травні 2021 року позивач звернувся до суду із позовом до відповідачки про припинення стягнення аліментів з батька, звільнення від сплати заборгованості, стягнення аліментів з матері.

До січня 2021 року позивач перебував з відповідачкою у шлюбі, у якому в них народився син.

У липні 2019 року відповідачка самовільно із сином змінила місце проживання.

У листопаді 2019 року на підставі судового рішення з батька дитини стягнуто аліменти на користь матері на утримання сина.

З вересня 2020 року малолітній син перебуває на утриманні позивача, відповідачка не бере участі у вихованні й утриманні дитини, проте вимагає від нього сплати аліментів на утримання дитини і погашення боргу зі сплати аліментів.

У січні 2021 року розпорядженням голови районної державної адміністрації визначено місце проживання малолітньої дитини з його матір'ю за місцем її проживання.

Невиконання батьком дитини рішення органу опіки та піклування стало підставою для звернення матері дитини до суду з позовом до батька про визначення місця проживання дитини.

Виконавче провадження про стягнення з позивача аліментів на утримання дитини відкрито в травні 2021 року.

Позивач просив звільнити його від сплати аліментів та припинити їх стягнення; стягувати аліменти з відповідачки на утримання сина в розмірі не менше 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку з моменту звернення до суду та до досягнення дитиною повноліття.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою суду апеляційної інстанції, у задоволенні позову відмовлено.

Суди виходили з того, що обставини, на які посилається позивач, виникли внаслідок зміни батьком місця проживання дитини без згоди матері, з якою дитина фактично проживала, та не можуть бути підставами для припинення стягнення аліментів та звільнення від сплати вже існуючої заборгованості з аліментів.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Статтею 179 СК України врегульовано питання права власності на аліменти, які отримуються на дитину одним із батьків, та їх цільове призначення. Зокрема, передбачено, що аліменти, одержані на дитину, є власністю дитини і мають використовуватися за цільовим призначенням в інтересах дитини.

Під цільовим призначенням при цьому потрібно розуміти витрати, спрямовані на забезпечення потреб та інтересів дитини, зокрема потреб у харчуванні, лікуванні, одязі, гігієні, забезпечення речами, необхідними для розвитку і виховання дитини, реалізації її здібностей.

Ухвалюючи рішення, суди не звернули уваги на те, що відповідачка пред'явила виконавчий лист про стягнення аліментів із позивача у травні 2021 року, тоді як малолітній син з грудня 2020 року і до часу вирішення цієї справи проживає з батьком.

Враховуючи правову природу аліментів, їх цільовий характер, а також передбачені законом підстави їх стягнення на корить того з батьків, з ким проживає дитина, керуючись принципом найкращих інтересів дитини, суди повинні оцінити при вирішенні цього спору наявність підстав для стягнення аліментів на користь позивача, з яким за встановленими обставинами справи проживає дитина.

Існування судового рішення 2019 року про стягнення аліментів з позивача на користь відповідачки повинно оцінюватися з урахуванням обставин, які змінилися після його постановлення, існування такого рішення не може бути безумовною підставою для відмови у стягненні аліментів на користь того з батьків, з ким на час вирішення нового спору проживає дитина, оскільки керівним принципом у цьому випадку є дотримання найкращих інтересів дитини.

Отже, стягнення з позивача аліментів на утримання дитини за умови, що ця дитина проживає з ним та перебуває на його утриманні, суперечить положенням статті 181 СК України, за якою аліменти на утримання дитини присуджуються за рішенням суду до стягнення з одного з батьків дитини на користь того з батьків, разом з яким проживає дитина.

Щодо звільнення від сплати аліментів

Відповідно до статті 197 СК України з урахуванням матеріального та сімейного стану платника аліментів суд може відстрочити або розстрочити сплату заборгованості за аліментами. За позовом платника аліментів суд може повністю або частково звільнити його від сплати заборгованості за аліментами, якщо вона виникла у зв'язку з його тяжкою хворобою або іншою обставиною, що має істотне значення.

Зазначена норма не встановлює вичерпного переліку обставин, які можуть бути підставою для звільнення (повного або часткового) від сплати заборгованості за аліментами. Питання про те, чи мають обставини, на які посилається платник аліментів, істотне значення, у кожному конкретному випадку вирішує суд. Повне або часткове звільнення платника аліментів від сплати заборгованості за аліментами можливе лише за наявності встановлених судом обставин, що мають істотне значення.

З урахуванням предмета цього спору (припинення стягнення аліментів на утримання дитини) однією з обставин, яка підлягає доказуванню у справі, є та, з ким саме з батьків проживає дитина на час вирішення спору судом та ухвалення рішення у справі, зокрема з одержувачем аліментів чи з їх платником.

Суди, ухвалюючи рішення, не звернули уваги на доводи позивача про те, що, оскільки спільна дитина сторін проживає з ним із грудня 2020 року, то існує необхідність припинення стягнення аліментів з батька, звільнення його від сплати заборгованості за аліментами та стягнення аліментів з матері.

Враховуючи відсутність визначеного місця проживання дитини за законом або за рішенням суду (спір про визначення місця проживання дитини перебуває на розгляді в суді), суди передчасно відмовили у задоволенні вимог позивача про припинення стягнення аліментів, мотивуючи своє рішення тим, що батько змінив місце проживання дитини без згоди матері та не виконує рішення органу опіки та піклування щодо визначення місця проживання дитини.

Нарахування аліментів за період, коли дитина не проживала з матір'ю, суперечить цільовому призначенню аліментів, за рахунок яких утримується дитина.

Враховуючи вищенаведене, Верховний Суд дійшов висновку, що суди не оцінили всіх обставин справи від яких залежить правильне застосування норм матеріального права та відповідно вирішення справи по суті, а тому ухвалені у справі судові рішення підлягають скасуванню з направленням справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105110276

1.3. Справи щодо визначення місця проживання дитини

Постанова Верховного Суду від 12.04.2022 у справі №362/4313/18

Скасування судових рішень про визначення місця проживання дочки з матір'ю, з якою вона проживає тривалий період часу, може призвести до вкрай негативних і непередбачуваних психологічних травм для дитини, а тому не відповідає її інтересам щодо зростання у передбачуваній емоційно-стабільній атмосфері. Інше рішення не відповідало б інтересам дитини, з урахуванням зміни сімейного стану позивача та відсутністю сталих зв'язків дитини з його новою дружиною.

1. Обставини справи

Батько дитини звернувся до суду та, вказуючи на безвідповідальне відношення матері до дитини, вважав, що дитині небезпечно залишатися з матір'ю, просив визначити місце проживання дочки разом з ним. На момент подання позову позивач створив нову сім'ю у якій має спільну дитину, проживає в однокімнатній квартирі, у дружини є ще син від першого шлюбу. Висновком служби у справах дітей, рекомендовано визначити місце проживання дитини разом з батьком, оскільки дитина пережила негативні емоції під час проживання разом з матір'ю.

Матір дитини подала зустрічний позов, у якому просила визначити місце проживання дочки разом з нею. На обґрунтування своїх зустрічних вимог відповідачка зазначала, що вона має достатні умови та засоби для виховання дочки, яка проживає разом з нею. У зв'язку з проживанням дитини разом з матір'ю з квітня 2019 року міською радою було надано висновок від 28.02.2020, згідно з яким доцільно визначити місце проживання дитини разом з матір'ю, оскільки дитина висловила таке бажання.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції від 02.07.2021 у задоволенні позову батька було відмовлено, позов матері дитини задоволено. З урахуванням часу, що минув з дати надання висновку служби у справах дітей, яким рекомендовано визначити місце проживання дитини разом з батьком та тривалого строку проживання дитини разом з матір'ю з квітня 2019 року, суд першої інстанції дійшов висновку, що негативні явища в поведінці відповідачки та її неналежне ставлення до виховання дитини усунуто і станом на дату ухвалення цього рішення вони не існують, оскільки дитина висловила особисту думку про її бажання проживати разом з матір'ю.

Постановою Київського апеляційного суду від 30.11.2021 рішення суду першої інстанції залишено без змін. Апеляційний суд виходив із того, що, з'ясовуючи обставини дотримання вимог законодавства щодо встановлення місця проживання дітей, суд першої інстанції встановив, що дитина, починаючи із квітня 2019 року, постійно проживає з матір'ю, з якою проводить час і яка займається її вихованням, батько, хоч і заперечував проти визначення місця проживання дочки з матір'ю, разом з тим належних і допустимих доказів необхідності визначення місця проживання дитини з ним не надав, а тому суд першої інстанції правильно дійшов висновку про можливість вирішення питання щодо визначення місця проживання дочки разом з матір'ю, враховуючи якнайкраще забезпечення інтересів дитини щодо її розвитку, виховання, матеріального забезпечення.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд вказав, що суди попередніх інстанцій у своїх висновках правильно врахували, що з квітня 2019 року дитина постійно проживає з матір'ю, яка забезпечує її належне утримання і навчання, згідно з актуальним висновком служби у справах дітей та сім'ї від 28.01.2020 визначено доцільність місця проживання дитини разом з матір'ю,

при цьому сама дитина, якій на той момент було 7 повних років, висловила бажання проживати разом з матір'ю, відсутні відомості про зловживання кимось із батьків спиртними напоями або наркотичними засобами, обоє батьків позитивно характеризуються за місцем проживання та роботи, обоє бажають належно виконувати свої батьківські обов'язки, підстав вважати їх такими, що неналежно виконують ці обов'язки, немає. Матеріали справи не містять належних і достатніх доказів, що відповідачка перешкоджала спілкуванню батька з дитиною, зі свого боку позивач не надав належних і допустимих доказів необхідності визначення місця проживання дитини саме з ним.

Окрім цього, визначення місця проживання дитини з матір'ю не впливатиме на її взаємовідносини з батьком, оскільки визначення місця проживання дитини з одним з батьків не позбавляє іншого батьківських прав та не звільняє його від виконання своїх батьківських обов'язків.

Скасування судових рішень про визначення місця проживання дочки з матір'ю, з якою вона проживає тривалий період часу, може призвести до вкрай негативних і непередбачуваних психологічних травм для дитини, а тому не відповідає її інтересам щодо зростання у передбачуваній емоційно-стабільній атмосфері. Інше рішення не відповідало б інтересам дитини, з урахуванням зміни сімейного стану позивача та відсутністю сталих зв'язків дитини з його новою дружиною.

У зв'язку з цим Верховний Суд погодився з рішеннями судів попередніх інстанцій щодо визначення місця проживання дитини з матір'ю.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104165124

Постанова Верховного Суду від 03.05.2022 у справі №950/569/20-ц

Наявність підстав для визначення місця проживання малолітньої доньки сторін з матір'ю пов'язується також із тим, що батько, хоча й належним чином займається вихованням та утриманням дитини, проте, перешкоджаючи у спілкуванні із донькою, позбавляє її як належної опіки і виховання з боку матері, так і порушує їхнє право на прямі контакти, що суперечить найкращим інтересам дитини.

1. Обставини справи

Батько дитини звернувся до суду з позовом про визначення місця проживання дитини разом з ним та стягнення аліментів на неповнолітню дитину. Свої вимоги обґрунтовував тим, що з березня 2020 року сторони разом не проживають, шлюбних стосунків не підтримують. Донька мешкає з ним, і саме він займається її вихованням. Дитина знаходиться на його повному утриманні, забезпечена всім необхідним, відвідує дитячий навчальний заклад, за місцем проживання має багато друзів. Він має постійне місце роботи та житлове приміщенням з усіма зручностями, на відміну від матері дитини, яка забезпечити дитину житлом не має можливості, проживає в орендованій квартирі, в якій не створено умов для проживання дочки, відсутнє окреме місце чи кімната для проживання, виховання та підготовки дитини до школи. Заявник вважав, що стан психічного здоров'я відповідачки та її ставлення до дочки, а також незадовільне матеріальне становище унеможливлює проживання дитини з матір'ю.

Матір дитини звернулася до суду із зустрічним позовом про визначення місця проживання дитини разом з нею. Позов обґрунтовано постійними погрозами батька дитини, що він забере доньку, тому вона була змушена лишатися проживати у будинку своїх свекрів щоб бути поруч з дитиною. 20.03.2020 її вигнали з помешкання, пообіцявши віддати дитину вранці, проте дочка залишається проживати з батьком, який чинить перешкоди у спілкуванні з дитиною. Вона працює педагогом, має самостійний заробіток, відмінний стан здоров'я, у лікарів психіатра та нарколога ніколи не лікувалася та на обліку не перебувала.

За місцем роботи та проживання характеризується позитивно, не судима, батьківських прав не позбавлялася. Проживає в орендованій квартирі з усіма зручностями. Вважала, що дитина, проживаючи разом з нею, буде забезпечена всім необхідним для фізичного, духовного та розумового розвитку, вона створила всі необхідні умови для проживання, навчання та відпочинку дитини. Між нею та дочкою дуже тісний зв'язок, дочка прихильна до неї та хоче проживати з матір'ю, проте боїться батька у зв'язку з тим, що той чинить на неї тиск.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні первісного позову було відмовлено, зустрічний позов задоволено. Вирішуючи спір між сторонами, суд першої інстанції виходив із того, що саме мати найбільшою мірою може сприяти більш гармонійному розвитку своєї малолітньої дитини, а тому відсутні правові підстави для розлучення доньки зі своєю матір'ю.

Постановою суду апеляційної інстанції рішення суду першої інстанції залишено без змін. Суд апеляційної інстанції виходив із того, що батько не навів обставин, які б були достатніми для прийняття рішення про розлучення дитини зі своєю матір'ю. Зокрема, позивачем не доведено неналежне виконання матір'ю дитини батьківських обов'язків, судом встановлено небайдуже ставлення матері до своєї дитини та бажання бути разом з донькою.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Верховний Суд зауважив, що сім'я є цінною для розвитку дитини, і коли вона руйнується, батьки, які почали проживати окремо, мають віднайти способи захистити дитину і забезпечити те, що їй потрібно, щоб дитина зростала у благополучній атмосфері, повноцінно розвивалася та не зазнавала негативного впливу. Ситуація, в якій батьки не в змозі віднайти такі способи за взаємним погодженням, потребує втручання органів державної влади, зокрема суду, з метою забезпечення належних стосунків між дитиною й батьками, які є фундаментальними для благополуччя дитини. Дитина потребує уваги, підтримки і любові обох батьків. Дитина є найбільш вразливою стороною під час будь-яких сімейних конфліктів.

Визначаючи місце проживання дитини, надавши належну оцінку усім обставинам справи, а саме тому, що і батьком і мамою створено належні умови для виховання та розвитку дитини, обоє з батьків вділяють увагу, підтримують та люблять дитину, суди з огляду на найкращі інтереси дитини дійшли обґрунтованих висновків про визначення місця проживання дитини з матір'ю.

Наявність підстав для визначення місця проживання малолітньої доньки сторін з матір'ю пов'язується також із тим, що батько, хоча й належним чином займається вихованням та утриманням дитини, проте, перешкоджаючи у спілкуванні з донькою, позбавляє її як належної опіки і виховання з боку матері, так і порушує їхнє право на прямі контакти, що суперечить найкращим інтересам дитини. Про здійснення порушень прав матері на зустрічі з дитиною свідчать докази, що містяться у матеріалах справи, зокрема після розпорядження про призначення днів побачень матері з малолітньою донькою батько не виконував це розпорядження, а після численних скарг у службу у справах дітей та поліцію дозволив бачитися з дитиною, перетворивши такі побачення на «шоу» із запрошенням сусідів.

На час ухвалення оскаржуваних рішень судами не встановлено обставин, які б давали підстави для висновку, що визначення місця проживання дитини з батьком буде мати більш позитивний вплив на дитину, ніж визначення місця проживання дитини з матір'ю.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104361621

Постанова Верховного Суду від 28.04.2022 у справі №359/6726/20

Враховуючи думку дитини, суди повинні розуміти, що малолітня дитина є вразливою до маніпуляцій зі сторони дорослих, а також враховувати всі обставини, що могли спричинити формування саме такого бажання в дитини (зокрема, дитина тривалий час проживає з батьком, який чинить перешкоди в спілкування матері з сином, що призвело до такого негативного наслідку, як втрата сталих емоційних зв'язків матері та дитини).

Таким чином, саме лише висловлене дитиною бажання проживати з батьком не може бути безумовною підставою для відповідного визначення місця проживання, оскільки при вирішенні спору, що стосується вкрай чутливої сфери правовідносин, а дитина потребує уваги, підтримки і любові обох батьків, суди повинні ґрунтовно дослідити та оцінити всі обставини справи, надати належну правову оцінку доказам: кожному конкретно взятому та в сукупності.

1. Обставини справи

Матір дитини звернулася до суду з позовом про визначення місця проживання дитини разом з нею, визначення способів участі батька у вихованні сина.

20.08.2020 батько забрав сина та відмовляється повідомити про його місцезнаходження позивачці. Син спілкується з позивачкою тільки по телефону, але говорить мало та боязно, відповідач постійно налаштовує його проти неї. Вказана ситуація негативно впливає на психічний стан дитини, спричиняє сильні душевні хвилювання. Позивачка у позовній заяві зазначала, що син повинен проживати разом з нею, оскільки вона може забезпечити кращі соціально-побутові умови його проживання, виховання, збереження психічного та фізичного здоров'я, вона має більше емоційно-вольової мотивації, можливостей і часу приділяти дитині увагу, у той же час поведінка відповідача завдає психологічної шкоди дитині, а тому його побачення із сином повинні бути контрольованими.

Батько дитини звернувся із зустрічним позовом про визначення місця проживання дитини разом з ним. Свої вимоги мотивував тим, що він має гарну стабільну роботу, на якій, як і за місцем колишнього проживання, характеризується позитивно, робочий день на підприємстві нормований, а тому в нього є достатньо часу, який він може присвятити сину. Він не має шкідливих звичок, алкоголем не зловживає. У квартирі створені всі побутові умови, житлові умови задовільні, є окремі ліжка для дітей, робочий та ігровий куточки. З метою дослідження психоемоційного стану сина, емоційних компонентів його ставлення до значущих для нього людей він звернувся до психолога, який надав висновок, відповідно до якого найбільш сприятливими для фізичного, психічного та особистісного розвитку сина є умови проживання саме з батьком.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду від першої інстанції позов було задоволено, визначено місце проживання неповнолітнього разом з матір'ю. Суд першої інстанції, врахувавши вік дитини, стан її здоров'я, ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особисту прихильність дитини до кожного з них, можливості сторін щодо забезпечення рівня життя дитини, який відповідатиме її якнайкращим потребам, встановлену однакову прихильність дитини до обох батьків, те, що позивачка піклується про дитину, турбується про його здоров'я, цікавиться навчальним процесом, а також те, що саме останньою створені більш сприятливі умови для проживання дитини, оскільки в квартирі, в якій мешкає мати, є окрема облаштована кімната для сина, в якій він буде проживати сам, з урахуванням обставин справи та пояснень малолітнього, для забезпечення прав та інтересів дитини, суд дійшов висновку, що місце проживання малолітнього має бути визначено разом з матір'ю. Врахувавши конкретні обставини справи, суд дійшов висновку, що думка дитини щодо її бажання проживати з батьком у контексті цієї справи є непереконливою з огляду на малолітній вік дитини, тривалий час проживання з батьком, обмеження спілкування з матір'ю та конфлікт між батьками щодо визначення місця проживання сина.

Також суд не погодився з висновком органу опіки і піклування Пристоличної сільської ради Бориспільського району Київської області, яким визнано за доцільне визначити місце проживання малолітнього разом з батьком, оскільки такий висновок не містить переконливих мотивів щодо того, яким чином таке втручання в сімейне життя малолітньої дитини буде відповідати її інтересам і яким саме інтересам цієї дитини.

Постановою суду апеляційної інстанції, рішення суду першої інстанції було залишено без змін.

Апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції, а також зазначив, що, вирішуючи спір про визначення місця проживання дитини, місцевий суд дійшов правильного висновку про те, що позивач на цей час здатна забезпечити належні та більш комфортні, ніж у батька, умови проживання, виховання та утримання сина, а тому з огляду на закріплені у міжнародному та національному законодавстві принципи пріоритету захисту прав та забезпечення інтересів дітей в усіх діях щодо них, у тому числі при вирішенні судових спорів, обґрунтовано надав перевагу проживанню дитини саме з матір'ю, яка може забезпечити нормальний всебічний розвиток дитини.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій і зазначив, що, враховуючи думку дитини, суди повинні розуміти, що малолітня дитина є вразливою до маніпуляцій зі сторони дорослих, а також враховувати всі обставини, що могли спричинити формування саме такого бажання в дитини (зокрема, дитина тривалий час проживає з батьком, який чинить перешкоди в спілкуванні матері з сином, що призвело до такого негативного наслідку, як втрата сталих емоційних зв'язків матері та дитини).

Таким чином, саме лише висловлене дитиною бажання проживати з батьком не може бути безумовною підставою для відповідного визначення місця проживання, оскільки при вирішенні спору, що стосується вкрай чутливої сфери правовідносин, а дитина потребує уваги, підтримки і любові обох батьків, суди повинні ґрунтовно дослідити та оцінити всі обставини справи, надати належну правову оцінку доказам: кожному конкретно взятому та в сукупності.

У справі, що переглядається, суд першої інстанції у ході розгляду справи здійснив опитування малолітнього в присутності педагога щодо його думки щодо проживання з одним із батьків. Малолітній повідомив, що більше року проживає разом з батьком у с. Щасливе, висловив бажання проживати разом із батьком, зазначивши, що з ним йому комфортніше.

Колегія суддів погодилася з висновками судів попередніх інстанцій, враховуючи конкретні обставини справи, що думка дитини щодо її бажання проживати з батьком у контексті цієї справи є непереконливою з огляду на малолітній вік дитини, тривалий час проживання з батьком, обмеження спілкування з матір'ю та конфлікт між батьками щодо визначення місця проживання сина.

За таких обставин, вирішуючи спір про визначення місця проживання дитини, місцевий суд, з яким погодився й суд апеляційної інстанції, дійшов правильного висновку про те, що позивач на цей час здатна забезпечити належні та більш комфортні, ніж у батька, умови проживання, виховання та утримання сина, а тому з огляду на закріплені у міжнародному та національному законодавстві принципи пріоритету захисту прав та забезпечення інтересів дітей в усіх діях щодо них, у тому числі при вирішенні судових спорів, обґрунтовано надав перевагу проживанню дитини саме з матір'ю, яка може забезпечити нормальний всебічний розвиток дитини.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104392772

Постанова Верховного Суду від 03.05.2022 у справі №944/4968/20

При розгляді справ щодо місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах.

1. Обставини справи

Матір дитини звернулася до суду з позовом про визначення місця проживання малолітньої дитини з нею. Позовні вимоги були обґрунтовані тим, що у лютому 2020 року відповідач несподівано та без будь-якого попередження вигнав її з будинку, тобто її було силоміць та із словесними образами виштовхнуто на двір, а особисті речі виставлено за вхідними дверима будинку. Відповідач цілком надумано та безпідставно звинуватив її в аморальній поведінці, дитину забрати із собою не дав можливості. На той момент, у зимовий період, вона змушена була піти тимчасово проживати у військовий гуртожиток. Майже кожного дня вона прибувала до місця проживання дитини та вмовляла відповідача аби він відпустив дитину проживати разом із нею, однак він категорично заперечував проти цього та не допускав наблизитися до дитини.

2. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції позов було задоволено. Визначено місце проживання малолітньої разом з матір'ю. Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що доказів жорстокого поводження матері з дитиною, а також підстав, передбачених частиною другою статті 161 СК України, які роблять неможливим передання дитини для проживання з матір'ю, суду не надано. Таким чином, враховуючи, що матір має належні житлові умови, офіційно працевлаштована та має постійний стабільний дохід, створила належні умови для проживання, виховання та забезпечення дитини, з огляду на інтереси дитини, враховуючи її малолітній вік, суд дійшов висновку про наявність підстав для визначення місця проживання дитини з матір'ю.

Постановою суду апеляційної інстанції апеляційну скаргу було задоволено, рішення суду скасовано та ухвалено нове рішення, відповідного до якого місце проживання дитини визначено з батьком. Постанову суду апеляційної інстанції мотивовано тим, що дочка сторін проживала без матері у період травень – серпень 2019 року, а також з лютого 2020 року і відповідно не має належного контакту з матір'ю та не ідентифікує її як свою матір. Відповідач не чинив та не чинить будь-яких перешкод позивачці у спілкуванні, побаченні з дочкою, а також участі у її вихованні та позивачка не зверталася про усунення перешкод у спілкуванні з дочкою, її виховання у будь-які компетентні органи, зокрема ні в орган опіки та піклування, органи поліції, ані в суд. Суд апеляційної інстанції вважав, що є низка обставин, які об'єктивно свідчать про більш тісний зв'язок батька з дочкою; відсутність належних стосунків між матір'ю та дочкою; та встановлення у дочки сторін сталого сімейного середовища протягом майже трьох її перших років життя.

3. Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд вказав, що при розгляді справ щодо місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах. Колегія суддів зауважила, що питання про визначення місця проживання дитини вирішується судами з урахуванням всіх фактичних обставин, які майже у кожному спорі є специфічними.

Суди попередніх інстанцій дійшли протилежних висновків при вирішенні спору щодо визначення місця проживання дитини. Суд першої інстанції вважав, що дитина має проживати з матір'ю, враховуючи малолітній вік дитини, а також те, що матір має належні житлові умови, офіційно працевлаштована та має стабільний дохід.

Верховний Суд зауважив, що сім'я є цінною для розвитку дитини, і коли вона руйнується, батьки, які почали проживати окремо, мають віднайти способи захистити дитинуі забезпечити те, що їй потрібно, щоб дитина зростала у благополучній атмосфері, повноцінно розвивалася та не зазнавала негативного впливу. Ситуація, в якій батьки не в змозі віднайти такі способи за взаємним погодженням, потребує втручання органів державної влади, зокрема суду, з метою забезпечення належних стосунків між дитиною й батьками, які є фундаментальними для благополуччя дитини. Діти потребують уваги, підтримки і любові обох батьків. Діти є найбільш вразливою стороною в ході будь-яких сімейних конфліктів.

Встановлені судами обставини справи свідчать про наявність однакових належних матеріально-побутових умов і в матері, і в батька для проживання дитини. Колегія суддів з огляду на обставини справи вважає висновки суду першої інстанції більш обґрунтованими.

При цьому колегія суддів також враховує те, що мати дитини має належні житлові умови, офіційно працевлаштована та має стабільний дохід, створила належні умови для проживання, виховання та забезпечення дитини. Колегія суддів також бере до уваги необхідність підтримки постійних родинних стосунків дитини з братом, якому 13 років, та ще однією новонародженою дитиною позивачки.

Окрім цього, орган опіки та піклування вважав за доцільне визначити місце проживання малолітньої разом з її матір'ю. Колегія суддів вважає, що вказані обставини свідчать про те, що проживання дитини в сім'ї з матір'ю відповідає найкращим інтересам малолітньої

Таким чином, Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду і залишив в силі рішення суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104361617

1.4. Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав

Постанова Верховного Суду від 13.07.2022 у справі №705/3040/18

Позбавлення батьківських прав є крайнім заходом впливу на осіб, які не виконують батьківські обов'язки, і виключною мірою, яка тягне за собою серйозні правові наслідки як для батька, так і для дитини.

Та обставина, що на час розгляду справи матеріальним забезпеченням дитини, її вихованням і розвитком займається батько, не свідчить про те, що мати дитини не бажає брати участь у її утриманні і вихованні, тобто свідомо умисно нехтує батьківськими обов'язками, тому не може бути підставою для позбавлення особи батьківських прав.

Обставини справи

У липні 2018 року батько звернувся до суду з позовом до матері дитини про позбавлення батьківських прав і стягнення аліментів.

Позов мотивував посилаючись на те, що у нього з відповідачем, як осіб, які не перебували у шлюбі, народилася дочка. По досягненню дитиною трирічного віку мати дитини залишила його та доньку і виїхала на заробітки до м. Києва. З лютого 2011 року мати дитини ухиляється від виконання батьківських обов'язків щодо утримання та виховання дитини, не цікавиться її життям, не займається її вихованням, не піклується про її здоров'я, фізичний і духовний розвиток, жодного разу не відвідала дитину.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Заочним рішенням суду першої інстанції позов було задоволено.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що позивачем доведено свідоме ухилення матері від виконання обов'язків щодо виховання та утримання дочки, остання не піклується про фізичний і духовний розвиток дитини, не цікавиться її життям і здоров'ям. Орган опіки та піклування виконавчого комітету Уманської міської ради надав висновок від 22 червня 2018 року №791/01/01-35, у якому порушив клопотання про позбавлення матері батьківських прав.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та виніс нове судове рішення, яким відмовив у задоволенні позову.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що, задовольняючи вимоги про позбавлення батьківських прав матері стосовно дочки, суд першої інстанції не врахував, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом впливу на осіб, які не виконують батьківські обов'язки, та виключною мірою, яка тягне за собою серйозні правові наслідки як для батька, так і для дитини, а тому питання про його застосування слід вирішувати лише після повного, всебічного, об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема ставлення батьків до дітей. Установивши, що після досягнення дитиною трирічного віку відповідач виїхала на заробітки до м. Києва та припинила спілкування з дитиною, суд першої інстанції наведеного вище не урахував та дійшов помилкового висновку, що про невиконання батьківських обов'язків свідчить та обставина, що мати дитини тривалий час не бачилася та не спілкувалася з дочкою. Суд першої інстанції залишив поза увагою, що зазначені обставини настали поза волею і без винної поведінки відповідача, яка не має можливості спілкуватися з дитиною через складнощі, що сталися у її житті. Суд не встановив обставин, які б свідчили про те, що матір не бажає спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, та не звернув увагу, що між сторонами у справі існує конфлікт, що негативно вплинуло на взаємовідносини відповідачки з дочкою.

Та обставина, що на час розгляду справи матеріальним забезпеченням дитини, її вихованням і розвитком займається батько, не свідчить про те, що мати дитини не бажає брати участі у її утриманні і вихованні, тобто свідомо умисно нехтує батьківськими обов'язками. Суд помилково поклав в основу рішення висновок органу опіки та піклування виконавчого комітету Уманської міської ради щодо порушення клопотання про позбавлення батьківських прав відповідача, оскільки вказаний висновок ґрунтується лише на поясненнях малолітньої дитини, які фактично зводяться до того, що відповідач не проживає разом з ними та не допомагає матеріально.

Не погоджуючись із позицією апеляційного суду, позивач вирішив оскаржити судове рішення до Верховного Суду.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Верховний Суд дійшов переконання, що мати не втратила інтересу до участі у вихованні дитини, має намір на відновлення відносин з нею, апеляційний суд дійшов правильного висновку про недоведеність позивачем необхідності застосування до відповідача такого крайнього заходу, як позбавлення батьківських прав, доцільність вжиття якого ані позивач, ані орган опіки та піклування належно не аргументували.

Так, суд апеляційної інстанції установив, що неможливість активної участі матері в житті дитини спричинена об'єктивними причинами, зокрема вона проживає та працює в іншому місті, між нею та відповідачем існують неприязні стосунки, а отже, дійшов обґрунтованого висновку про недоведеність позивачем свідомого ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків.

Відповідно до частин другої, третьої статті 171 СК України дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном. Суд має право постановити рішення всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси.

Озвучена думка дитини не є єдиною підставою, яка враховується при вирішенні питання про позбавлення батьківських прав, оскільки її думка не завжди може відповідати її інтересам, може бути висловлена під впливом певних зовнішніх факторів, яким вона через малолітній вік неспроможна надавати правильну оцінку, чи інших можливих факторів впливу на неї.

З огляду на пріоритет якнайкращих інтересів дитини Верховний Суд вважає, що неврахування апеляційним судом думки малолітньої щодо позбавлення її матері батьківських прав є виправданим з огляду на її вік, до того ж, як слідує із технічного звукозапису судового засідання від 10 листопада 2021 року, дитина не висловила власної ствердної думки щодо необхідності позбавлення батьківських прав її матері.

Як зазначив Європейський суд з прав людини у рішенні від 18 грудня 2008 року у справі «Савіни проти України» (пункт 49), розірвання сімейних зв'язків означає позбавлення дитини її коріння, а це можна виправдати лише за виняткових обставин. Таких обставин, як правильно встановив апеляційний суд, у справі не встановлено.

Узагальнюючи наведене, Верховний Суд дійшов висновку, що судове рішення апеляційної інстанції є законним та обґрунтованим, доводи касаційної скарги правильність висновків суду апеляційної інстанції не спростовують, а тому відсутні підстави для її задоволення.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105359259

Постанова Верховного Суду від 21.04.2022 у справі №756/15048/20

Особисті непорозуміння між батьками не можуть бути підставою для позбавлення батьківських прав, оскільки у рішеннях, що стосуються дітей, забезпечення їх найкращих інтересів повинне мати першочергове значення і переважати над інтересами батьків.

Подання відзиву, особистих письмових пояснень до суду та до органу опіки і піклування, а також наявні в матеріалах справи звернення відповідача до органу опіки з питання встановлення порядку зустрічей батька з дитиною свідчать про інтерес батька до дитини.

Обставини справи

Матір звернулася до суду з позовом до відповідача про позбавлення батьківських прав і збільшення розміру аліментів на сина.

Позовну заяву мотивовано тим, що з 11.12.2009 до 01.04.2013 сторони перебували у зареєстрованому шлюбі, під час якого у них народився син. Рішенням місцевого суду на користь позивача було стягнуто аліменти на сина у розмірі 1/4 частини від усіх видів заробітку (доходу) відповідача щомісяця, однак, на думку позивача, такий розмір аліментів є замалим та не вистачає на потреби дитини. Також вказувала, що відповідач самоусунувся від спілкування із сином, виїхав на постійне проживання до Автономної Республіки Крим, життям і здоров'ям дитини не цікавиться, дитина не має жодного емоційного зв'язку з батьком оскільки не бажає з ним спілкуватися. Вказувала на те, що відповідач має значну заборгованість зі сплати аліментів.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду позов було задоволено, позбавлено відповідача батьківських прав стосовно його неповнолітнього сина, а позовні вимоги в частині збільшення розміру аліментів залишено без розгляду.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що відповідач не виконує свого батьківського обов'язку з утримання та виховання сина, самоусунувся від участі у його житті.

Зі свого боку постановою апеляційного суду було скасовано рішення місцевого суду та ухвалено нове, яким у задоволенні позову відмовлено.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що відсутні правові підстави для задоволення позову, позаяк достатніх і допустимих доказів свідомого ухилення відповідача від виконання своїх батьківських обов'язків не надано. Апеляційним судом також враховано, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, а у висновку органу опіки та піклування не наведено переконливих мотивів щодо доцільності позбавлення відповідача батьківських прав.

Не погоджуючись із постановою апеляційного суду, позивач вирішила подати касаційну скаргу до Верховного Суду.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 164 Сімейного кодексу України (далі – СК України) мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона/він ухиляються від виконання своїх обов'язків з виховання дитини.

Тлумачення наведених положень статті 164 СК України свідчить, що ухилення від виконання обов'язків з виховання дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальновизнаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти.

Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, суд може у виняткових випадках при доведеності винної поведінки когось із батьків або їх обох з урахуванням її характеру, особи батька і матері, а також інших конкретних обставин справи відмовити в задоволенні позову про позбавлення цих прав, попередивши відповідача про необхідність змінити ставлення до виховання дитини (дітей) і поклавши на органи опіки та піклування контроль за виконанням ним батьківських обов'язків.

Рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток і належне виховання. Попри це в першу чергу повинні бути визначені та враховані інтереси дитини з огляду на об'єктивні обставини спору, а вже тільки потім права батьків.

Верховний Суд погодився з висновками суду апеляційної інстанції про відсутність достатніх підстав для позбавлення відповідача батьківських прав як і гострої соціальної необхідності у цьому, тому такий захід впливу не є необхідним у демократичному суспільстві і апеляційної інстанції діяв у межах своєї дискреції.

Суд апеляційної інстанції на підставі належним чином оцінених доказів дійшов правильного висновку про те, що позбавлення відповідача батьківських прав, тобто природних прав, наданих батькам щодо дитини на її виховання, захист її інтересів та інших прав, які виникають із факту кровної спорідненості з дитиною, є крайнім заходом впливу, необхідність застосування якого за обставин цієї справи не доведено.

Належних і допустимих доказів винної поведінки та ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків судом апеляційної інстанції не встановлено.

Верховний Суд наголосив, що особисті непорозуміння між батьками не можуть бути підставою для позбавлення батьківських прав, оскільки у рішеннях, що стосуються дітей, забезпечення їх найкращих інтересів повинне мати першочергове значення і переважати над інтересами батьків.

Отже, доводи касаційної скарги про наявність підстав для позбавлення відповідача батьківських прав є необґрунтованими.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104142605

Постанова Верховного Суду від 08.06.2022 у справі №755/15903/20

У справах про поновлення батьківських прав суд має перевірити наскільки змінилася поведінка особи, позбавленої батьківських прав, та обставини, що були підставою для позбавлення батьківських прав (частина четверта статті 169 СК України). Такі обставини потрібно встановлювати через призму якнайкращих інтересів дитини та пріоритету збереження сімейних зв'язків, які можуть бути розірвані лише у виняткових випадках, зокрема у разі, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною.

Обставини справи

У жовтні 2020 року позивач звернувся до суду із позовом до органу опіки та піклування Дніпровської районної в місті Києві державної адміністрації про поновлення батьківських прав і повернення дитини.

Позов мотивовано тим, що заочним рішенням Дніпровського районного суду міста Києва у справі №755/18078/18 за позовом органу опіки та піклування Дніпровської районної в місті Києві державної адміністрації його було позбавлено батьківських прав відносно сина і передано малолітню дитину органу опіки та піклування Дніпровської районної в місті Києві державної адміністрації для його влаштування надалі.

На момент подання позову існують підстави для поновлення його батьківських прав, оскільки змінилися його умови життя, він веде добропорядний спосіб життя, має постійне місце проживання, працює у ТОВ «І.С.М. ХОЛДИНГ» на посаді ливарника пластмас з 01.09.2020 та має бажання і можливість виконувати батьківські обов'язки відносно дитини, сприяти його гармонійному розвитку та піклуватися про нього. Прагне зробити щасливим своє життя та життя сина, реалізувати мрію про повноцінне сімейне життя, що максимально відповідатиме інтересам дитини.

Його дружина, матір дитини, померла, а він є єдиним з батьків для малолітнього сина. Сам факт звернення його до суду з позовом варто розцінювати як критичне ставлення до своєї поведінки в минулому стосовно дитини, наявні зміни обставин та ставлення до дитини, бажання про фактичне поновлення сім'ї та досягнення порозуміння з дитиною, зміну матеріально-побутових умов життя. Виховання дитини батьком є вкрай важливим для гармонійного розвитку дитини, а сам позивач вважає, що здатний виконувати свої обов'язки з виховання та утримання дитини.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовлено.

Судові рішення мотивовані тим, що позов батька про поновлення батьківських прав є передчасним і поновлення позивача у батьківських правах щодо його малолітнього сина на цей час не відповідає інтересам дитини, оскільки надані позивачем докази не є достатніми для підтвердження виправлення своєї поведінки (зокрема щодо невживання алкогольних напоїв). Також суд першої інстанції врахував думку самої дитини, який заперечив щодо повернення його для проживання та виховання батька. Пояснення позивача в основному стосуються намірів на майбутнє та власних прав і потреб у поновленні батьківських прав, натомість жодних даних, яким є місячний дохід позивача та як він виконує на тепер свій обов'язок з утримання дитини, матеріали справи не містять. Тому ним не було надано доказів, які б підтвердили його зацікавленість в утриманні дитини. Крім того, суди також врахували, що дитина має стійкий емоційний зв'язок зі своєю сестрою, а їх розлучення матиме вкрай негативний вплив на хлопчика, як і передання дитина із сім'ї опікуна батьку, оскільки дитина також має міцний зв'язок з опікуном.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Тлумачення частини четвертої статті 169 СК України свідчить, що мати, батько, позбавлені батьківських прав, мають право на звернення до суду з позовом про поновлення батьківських прав, якщо зміниться поведінка особи, позбавленої батьківських прав, та обставини, що були підставою для позбавлення батьківських прав. Тому суд має перевірити, наскільки змінилася поведінка особи, позбавленої батьківських прав, та обставини, що були підставою для позбавлення батьківських прав. Такі обставини потрібно встановлювати через призму якнайкращих інтересів дитини та пріоритету збереження сімейних зв'язків, які можуть бути розірвані лише у виняткових випадках, зокрема у разі, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною.

У справі, що переглядається, суди встановили, що пояснення позивача в основному стосуються намірів на майбутнє та власних прав і потреб у поновленні батьківських прав, натомість жодних даних, яким є місячний дохід позивача та як він виконує на тепер свій обов'язок з утримання дитини, матеріали справи не містять, тому позивачем не доведено зміни поведінки його як особи, позбавленої батьківських прав.

Встановивши, що відсутні підстави для поновлення батьківських прав, врахувавши найкращі інтереси дитини та її думку, стійкий емоційний зв'язок дитини із його сестрою, розлучення з якою матиме вкрай негативний вплив на хлопчика, суди зробили правильний висновок, що позов батька про поновлення батьківських прав не підлягає задоволенню.

Разом з тим суди не врахували, що у справах про поновлення батьківських прав суд має перевірити, наскільки змінилася поведінка особи, позбавленої батьківських прав, та обставини, що були підставою для позбавлення батьківських прав (частина четверта статті 169 СК України), тому посилання судів на інші підстави відмови у задоволенні позову, які не пов'язані з позбавленням його батьківських прав, є помилковим.

У зв'язку з викладеним суди правильно відмовили в задоволенні позову, проте частково помилилися щодо мотивів такої відмови.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104849679

Постанова Верховного Суду від 22.06.2022 у справі №334/1998/18

Факт походження дитини від певної особи є підставою для виникнення у цієї особи обов'язків щодо дитини, визначених у розділі III СК України, у тому числі, прав і обов'язків щодо утримання дитини, виховання та розвитку дитини, спілкування з нею та її захисту.

Позовні вимоги про позбавлення батьківських прав заявлені до особи, що не є батьком дитини, задоволенню не підлягають.

Обставини справи

У березні 2018 року батько звернувся до суду з позовом до матері, третя особа – Хортицький районний у м. Запоріжжі відділ державної реєстрації актів цивільного стану, про оспорювання батьківства.

Позовну заяву мотивовано тим, що восени 2002 року позивач почав зустрічатися з відповідачкою.

14 лютого 2003 року вони зареєстрували шлюб. У період шлюбу у них народився син.

Позивач зазначав, що був впевнений, що він є біологічним батьком дитини. Згодом рішенням суду шлюб між ними було розірвано.

У 2011 році після припинення шлюбу відповідачка звернулася до Шевченківського районного суду м. Запоріжжя із заявою про стягнення з позивача аліментів на її користь на утримання сина.

Батько дитини вказував, що у 2013 році відповідачка заявила його матері про те, що дитина – це не його син, а вона не його бабуся. Така поведінка матері поставила під сумнів факт його батьківства стосовно сина.

Відповідачка пообіцяла припинити стягнення з позивача аліментів на утримання сина, також він припинив матеріально допомагати колишній дружині. Проте йому стало відомо, що відповідачка не дотримала своєї обіцянки, у зв'язку з чим у нього з'явилася заборгованість за аліментами.

Враховуючи зазначене, позивач просив суд:

– виключити відомості про нього як батька дитини;

– внести відповідні зміни у свідоцтво про народження дитини та до актового запису від 15 липня 2003 року №571.

У жовтні 2018 року мати дитини звернулася до суду із зустрічним позовом до позивача про позбавлення батьківських прав.

Зустрічну позовну заяву мотивовано тим, що батько ухиляється від виконання батьківських обов'язків, не спілкується з дитиною, не виплачує аліментів, не бере участі у вихованні дитини.

Рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням районного суду позов було задоволено, виключено з актового запису про народження відомості про позивача, записаного батьком дитини.

У задоволенні зустрічних позовних вимог матері дитини про позбавлення батьківських прав відмовлено.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що позивач на момент народження дитини у шлюбі вважав себе біологічним батьком дитини. Зазначений факт також підтверджується тим, що при поданні до суду позову позивач просив призначити судово-генетичну експертизу. Оскільки спір щодо відсутності біологічного споріднення виник після набрання чинності Сімейним кодексом України, тому суд першої інстанції вважав, що не підлягають застосуванню строки позовної давності, передбачені статтею 56 КпШС України. Відповідно до висновку експерта позивач не є біологічним батьком дитини. Ураховуючи зазначене, суд вважав, що позовні вимоги про виключення з актового запису про народження відомостей про батьківство дитини підлягають задоволенню.

Задоволення первісних вимог щодо виключення з актового запису про народження відомостей про батьківство дитини виключає можливість задоволення зустрічних позовних вимог щодо позбавлення батьківських прав, оскільки права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від батьків.

Постановою апеляційного суду апеляційну скаргу задоволено частково, рішення районного суду в частині правових підстав для задоволення первісних позовних вимог про виключення відомостей про батька з актового запису про народження дитини змінено, викладено мотивувальну частину рішення в редакції цієї постанови. В іншій частині рішення залишено без змін.

Постанову апеляційного суду мотивовано тим, що відповідач не довела належними та допустимими доказами про обізнаність позивача про те, що він не є батьком дитини в момент реєстрації народження дитини. Оскільки жодним наданим відповідачем доказом не підтверджується обізнаність позивача про те, що в момент подачі заяви про реєстрацію народження дитини йому було відомо чи він міг обґрунтовано допускати, що не є біологічним батьком цієї дитини, апеляційний суд вважав, що відсутні підстави для відмови в задоволенні первісного позову з підстав, визначених частиною другою статті 56 КпШС України.

Суд першої інстанції дійшов правильного висновку про наявність підстав для задоволення первісних позовних вимог про виключення відомостей про батька з актового запису про народження дитини та наявності підстав для відмови у задоволенні зустрічного повозу, проте апеляційний суд не погодився з наведеними в мотивувальній частині рішення підставами для задоволення позову та застосуванням судом першої інстанції до спірних правовідносин положень статті 136 СК України замість положень статті 56 КпШС України.

Відповідно до висновку експерта позивач не є біологічним батьком дитини, відомості про позивача за первісним позовом було виключено з актового запису про народження дитини, тому суд першої інстанції правильно вважав, що підстави для задоволення зустрічного позову про позбавлення батьківських прав, заявлені до особи, що не є батьком дитини, задоволенню не підлягають.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Встановивши, що відповідач не надала належних і допустимих доказів того, що в момент подання заяви про реєстрацію народження дитини позивачу було відомо, чи він міг обґрунтовано допускати, що не є біологічним батьком дитини, апеляційний суд, змінюючи рішення суду першої інстанції в цій частині, правильно вважав, що відсутні підстави для відмови в задоволенні первісного позову з підстав, визначених частиною другою статті 56 КпШС України.

Відмова у позові у зв'язку з пропуском річного строку, встановленого статтею 56 КпШС України, не є пропорційною щодо переслідуваної державою законної мети на забезпечення, в цьому випадку – поваги до права заявника на його приватне життя, що у світлі рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо таких правовідносин є порушенням статті 8 Конвенції.

Європейський суд з прав людини, рішення якого є джерелом права згідно зі статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», зауважив, що «в ході національного розгляду суд призначив ДНК-тест з метою вирішення цього спору про батьківство. Суд враховує, що на сьогодні ДНК-тест є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства стосовно конкретної дитини; його доказова цінність суттєво переважає будь-який інший доказ, наданий сторонами, з метою підтвердити або спростувати факт оспорюваного батьківства» (Kalacheva v. Russia, №3451/05, § 34, ЄСПЛ, від 07 травня 2009 року).

Отже, тест ДНК (судово-медична (молекулярно-генетична) експертиза) станом на сьогодні є єдиним методом точного встановлення батьківства стосовно конкретної дитини (точність позитивного результату ДНК-аналізу (тобто підтвердження батьківства) складає 99,999999%). Доказова цінність такого тесту переважає будь-який інший доказ на підтвердження або оспорення кровного споріднення та має вирішальне значення у вирішенні спору цієї категорії.

Судом встановлено, що відповідно до висновку експерта позивач не є біологічним батьком дитини.

Суд апеляційної інстанції, залишаючи без змін рішення суду першої інстанції в частині зустрічних позовних вимог відповідача, встановивши, що позивач не є батьком дитини, і відомості про позивача за первісним позовом було виключено з актового запису про народження, дійшов правильного висновку про те, що позовні вимоги про позбавлення батьківських прав заявлені до особи, що не є батьком дитини, тому такі вимоги задоволенню не підлягають, про що правильно вказав суд першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105056382

Постанова Верховного Суду від 26 квітня 2022 року у справі №520/8264/19

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальновизнаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти.

Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Обставини справи

Позивач звернулася до суду з позовом про позбавлення батьківських прав. Через те, що позивачка померла, провадження у справі було відкрито за заявою дідуся дітей.

Позовна заява мотивована тим, що матір дітей перебувала з відповідачем у зареєстрованому шлюбі з 07.12.2007, у період якого народилися спільні діти. Відповідач вів той спосіб життя, який не поєднується з наявністю малолітньої дочки в сім'ї, не цікавився станом здоров'я дитини, не допомагав позивачці у піклуванні за дочкою, ігнорував навіть загальні потреби дочки. Вищезазначене призводило до систематичних сварок і скандалів. Негативне ставлення до своїх батьківських обов'язків та негативне ставлення до позивачки, яка була вагітна вже другою дитиною, стало підставою для розірвання шлюбу у 2011 році.

Після розірвання шлюбу відповідач виїхав за межі України та проживав за кордоном. Відповідач не допомагав в утриманні дітей, не здійснював їх виховання, не брав участі у їхньому житті, не цікавився ані фізичним, ані духовним здоров'ям, не супроводжував їх розвиток. Відповідач фактично самоусунувся від виконання батьківських обов'язків.

Позивач вказував, що він є батьком матері дітей, а отже, він є їхнім дідом.

Короткий зміст судових рішення суду першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задоволено та позбавлено батька дітей батьківських прав, призначено діда їхнім опікуном.

Судові рішення мотивовано тим, що прояв інтересу до життя власних дітей лише за допомогою телекомунікаційних засобів не є належною реалізацією батьківського піклування. Крім того, відповідач не був позбавлений ані права, ані можливості відвідати місце проживання дітей за власною ініціативною, без попереднього узгодження такого візиту з матір'ю. Батьком свідомо обрано такі життєві умови, за якими його участь у вихованні дітей є мінімальною та недостатньою, що зі свого боку свідчить про його ухилення від виконання батьківських обов'язків.

Такі життєві умови були обрані відповідачем саме після народження дітей, а тому, оскільки перебуваючи на значній відстані, на території іншої держави, відповідач мав усвідомлювати, що не зможе піклуватись про фізичний і духовний розвиток дітей, їх навчання, підготовку до самостійного життя. Крім того, він мав усвідомлювати, що не зможе надавати допомогу у забезпеченні необхідного харчування, медичного догляду, лікування дітей, що згодом негативно вплине на їх фізичний розвиток як складову виховання; не зможе спілкуватися з дітьми в обсязі, необхідному для їх нормального самоусвідомлення; не зможе надавати дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не зможе сприяти засвоєнню ними загальновизнаних норм моралі; не зможе виявляти інтересу до внутрішнього світу своїх дітей та створювати умови для отримання ними освіти.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування

Не погоджуючись з висновками судів першої та апеляційної інстанцій, відповідач подав касаційну скаргу.

Верховний Суд дійшов висновку про законність рішень першої та апеляційної інстанцій.

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальновизнаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти.

Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків. Питання сімейних відносин має ґрунтуватися на оцінці особистості заявника та його поведінці. Факт заперечення заявником проти позову про позбавлення його батьківських прав, подання відповідачем апеляційної скарги свідчить про його інтерес до дитини.

Судами встановлено, що після розлучення батьків із 2011 року діти постійно проживали з матір'ю у м. Одесі, а відповідач виїхав на постійне місце проживання до Держави Ізраїль та є громадянином вказаної держави.

Вирішуючи спір, суди виходили з того, що відповідач в останній раз приїжджав до дітей у 2017 році, проте постійно спілкувався з ними за допомогою месенджерів Viber та Skype.

Також приїздив у вересні 2019 року та у січні 2020 року на засідання комісії з питань захисту прав дітей Київської районної адміністрації Одеської міської ради, як органу опіки та піклування, заперечував проти позбавлення його батьківських прав, однак з дітьми не зустрічався, мотивуючи це тим, що позивач не дозволив їм зустрічатись і всіляко перешкоджав їх зустрічам.

Колегія суддів погоджується з висновками судів про те, що відповідачем свідомо обрано такі життєві умови, за якими його участь у вихованні дітей є мінімальною та недостатньою, що зі свого боку свідчить про його ухилення від виконання батьківських обов'язків в розумінні статті 164 СК України.

При цьому судами правильно враховано, що такі життєві умови були обрані відповідачем після народження дітей, перебуваючи на значній відстані, на території іншої держави, відповідач мав усвідомлювати, що не зможе піклуватись про фізичний і духовний розвиток дітей, їх навчання, підготовку до самостійного життя.

Також судами взято до уваги, що з моменту розірвання шлюбу у 2011 році відповідач не проживав із малолітніми дітьми однією сім'єю, а з 2014 року і по сьогодні проживає за межами України та відповідно з вказаного часу не брав та не бере участі у вихованні дітей, не піклується про них, їх фізичний, духовний та моральний розвиток, не забезпечує матеріально, не забезпечує необхідного харчування, медичного догляду і лікування дітей, як складову частину виховання.

Крім того, суди врахували, що відповідач був достовірно обізнаний про тяжку життєву ситуацію дітей, викликаною хворобою та смертю їх матері, однак не вжив заходів на забезпечення догляду за дітьми, які після смерті матері були позбавлені будь-якого батьківського піклування, що викликало необхідність встановлення опіки над дітьми та призначення опікуном діда.

Встановлені обставини свідчили про наявність підстав для позбавлення відповідача батьківських прав, що не є порушенням статті 8 Конвенції, яка передбачає право особи на повагу до свого сімейного життя.

Верховний Суд дійшов висновку, що вирішуючи спір, суди з дотриманням вимог статей 263 – 265, 382 ЦПК України повно, всебічно та об'єктивно з'ясували обставини справи, які мають значення для правильного її вирішення, правильно встановили правовідносини, що склалися між сторонами, й дійшли обґрунтованого висновку про те, що батько не виконував повноцінно свої батьківські обов'язки, періодичне спілкування за допомогою телекомунікаційних систем також не є таким виконанням обов'язків, а відтак особа, яка свідомо змінює країну проживання, не бере участі у вихованні дітей, несе відповідні ризики порушення нормальних життєвих зв'язків та передбачених законом наслідків невиконання батьківських обов'язків, що в цьому випадку і відбулося – малолітні діти фактично залишилися без батьківського піклування.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104178273

1.5. Справи щодо видання обмежувальних приписів

1) Постанова ВС від 04.04.2022 у справі №754/2917/21 (провадження №61-11795св21)

У випадку невиконання особою встановленого щодо неї судом обмежувального припису суд, оцінивши вірогідність продовження та повторного вчинення домашнього насильства на підставі свого внутрішнього переконання, може дійти висновку про наявність підстав для продовження дії такого обмежувального припису.

У 2021 році заявниця звернулася до суду із заявою про продовження дії обмежувального припису відносно заінтересованої особи. Заява мотивована тим, що постановою Верховного Суду від 28.04.2020 у справі №754/11171/19 видано обмежувальний припис у вигляді заходів тимчасового обмеження прав заінтересованої особи, поклавши на нього строк 6 місяців такі обов'язки: заборонити перебувати та наближатися на відстань до 2 км до місця проживання (перебування) заявниці.

Рішенням місцевого суду продовжено обмежувальний припис у вигляді заходів тимчасового обмеження прав заінтересованої особи, поклавши на нього строк 4 місяці такі обов'язки: заборонити перебувати та наближатися на відстань до 2 км до місця проживання (перебування) заявниці. Проте заінтересована особа вимоги обмежувального припису не виконувала. Заявниця вказувала на те, що протягом листопада 2020 року та лютого 2021 року вона була змушена регулярно викликати поліцію, у зв'язку з діями заінтересованої особи, зокрема, продовжування вчинення відносно неї протиправних дій у вигляді погроз, залякування, фізичного та психологічного насильства.

З урахуванням зазначеного заявниця просила продовжити строком на 6 місяців термін дії обмежувального припису, а саме заборонити заінтересованій особі перебувати та наближатися на відстань до 2 км до її місця проживання, заборонити особисто і через третіх осіб розшукувати її, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому заінтересованій особі, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею, заборонити вести листування, телефонні переговори з нею, контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб та зобов'язати його пройти програму «Кривдник».

Короткий зміст рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням місцевого суду від 30.03.2021 у задоволенні заяви про продовження дії обмежувального припису відмовлено. Відмовляючи у задоволенні заяви про продовження дії обмежувального припису, суд першої інстанції виходив із того, що заявниця не довела наявність обґрунтованих підстав для продовження обмежувального припису.

Постановою апеляційного суду від 10.06.2021 апеляційну скаргу заявниці задоволено, рішення суду першої інстанції від 30.03.2021 скасовано та ухвалено нове судове рішення. Заяву задоволено.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та задовольняючи заяву про продовження дії обмежувального припису, апеляційний суд виходив із наявності правових підстав для продовження дії обмежувального припису, виданого судом, строком на 6 місяців, оскільки заінтересована особа не виконує встановлений щодо нього обмежувальний припис та існує високий рівень вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення щодо постраждалої особи і такі ризики є реальними.

Короткий зміст вимог касаційної скарги та її доводів

У липні 2021 року заінтересована особа звернулася до Верховного Суду з касаційною скаргою. Касаційна скарга мотивована тим, що суд апеляційної інстанції не врахував, що заявниця не довела наявність обґрунтованих підстав для продовження обмежувального припису, не надала суду доказів, які б доводили протиправність дій та містили ознаки домашнього насильства в діях заінтересованої особи відносно заявниці; не врахував, що сам факт неодноразового звернення заявника до різних органів з підстав вчинення щодо заявника психологічного чи фізичного домашнього насильства, свідчить про наявність тривалого конфлікту між заявницею та заінтересованою особою, але не підтверджує факт вчинення щодо заявниці домашнього психологічного насильства; покладаючи заінтересовану особу обов'язок пройти програму «Кривдник», суд не мотивував свій висновок.

Позиція та мотиви Верховного Суду

Установивши, що відповідач не виконує встановлений щодо нього судом обмежувальний припис, суд апеляційної інстанції, належним чином оцінивши вірогідність продовження та повторного вчинення домашнього насильства, за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на повному та всебічному дослідженні всіх обставин справи, дійшов обґрунтованого висновку про наявність правових підстав для продовження дії обмежувального припису строком на 6 місяців.

Верховний Суд дійшов висновку про залишення касаційної скарги без задоволення, а рішення апеляційного суду – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/103871718

2) Постанова Верховного Суду від 12.04.2022 у справі №753/4405/20 (провадження №61-19733св21)

Наявність сімейного конфлікту при систематичному вчиненні домашнього насильства та невиконанні судових рішень не може бути підставою для відмови у виданні обмежувального припису. Також, наявність конфлікту між батьками дитини не надає заінтересованій особі права на вчинення протиправних дій відносно заявниці.

Тривалість та системність протиправної поведінки підтверджує вірогідність вчинення заінтересованою особою психологічного та фізичного насильства щодо заявниці, що є необхідною умовою застосування судом до відповідної особи спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Короткий зміст заявлених вимог

У березні 2020 року заявниця звернулася до суду із заявою про видання обмежувального припису відносно її колишнього чоловіка. Заява мотивована тим, що з 25.09.2015 вона та заінтересована особа перебували у зареєстрованому шлюбі, який надалі було розірвано. За час перебування у зареєстрованому шлюбі у них народився син, який проживає з нею.

Під час побачень з дитиною колишній чоловік поводить себе агресивно, у присутності сина декілька разів застосовував щодо неї психологічне та фізичне насильство. Постановою місцевого суду від 02.03.2020 у справі №753/3942/20 заінтересовану особу визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого частиною першою статті 173-2 КУпАП, та накладено на нього адміністративне стягнення у вигляді попередження. Унаслідок зазначених протиправних дій колишнього чоловіка вона боїться за своє життя та вказує, що такі агресивні вчинки негативно впливають на психологічний стан малолітньої дитини.

З урахуванням викладеного заявниця просила суд видати обмежувальний припис, за яким: заборонити заінтересованій особі строком на 6 місяців наближатися на відстань 500 метрів до: місця її та їх малолітньої дитини реєстрації та проживання; до дачі її батьків та інших місць тимчасового чи постійного її проживання (перебування) та їх спільної дитини, навчання, роботи, відпочинку та інших місць частого відвідування; обмежити спілкування з постраждалою дитиною; заборонити особисто і через третіх осіб розшукувати заявницю та їх сина, якщо заявниця за власним бажанням перебуває у місці, невідомому заінтересованій особі, переслідувати її та у будь-який спосіб спілкуватися з нею; заборонити вести листування, телефонні переговори та контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

Короткий зміст судових рішень

Рішенням суду першої інстанції від 16.03.2020 у задоволенні заяви про видання обмежувального припису відмовлено. Рішення мотивоване тим, що заявницею не доведено, що заінтересованою особою вчинялося фізичне чи психологічне насильство щодо неї, оскільки сам факт її звернення у різні періоди часу із заявами до правоохоронних органів не підтверджує факту фізичного чи психологічного насильства, а наявність між сторонами довготривалого конфлікту не може бути підставою для застосування обмежувальних заходів щодо особи. Між сторонами фактично існують спірні відносини з приводу участі у вихованні малолітньої дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї, а тому ці правовідносини мають бути вирішені у порядку, передбаченому СК України, а не шляхом застосування вказаних заявником заходів обмежувального припису.

Постановою апеляційного суду від 12.01.2021 апеляційну скаргу заявниці залишено без задоволення, оскаржуване рішення від 16.03.2020 – без змін.

Постановою Верховного Суду від 11.08.2021 касаційну скаргу заявниці задоволено частково, постанову Київського апеляційного суду від 12.01.2021 скасовано. Справу за заявою про видання обмежувального припису направлено на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Короткий зміст судового рішення суду апеляційної інстанції

Постановою апеляційного суду від 27.10.2021 апеляційну скаргу представника заявниці – ОСОБА_4 залишено без задоволення. Рішення суду першої інстанції від 16.03.2020 залишено без змін. Судове рішення апеляційного суду мотивовано тим, що постановою місцевого суду від 02.03.2020 у справі №753/3942/20 заінтересовану особу визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого частиною першою статті 173-2 КУпАП, та накладено на нього адміністративне стягнення у вигляді попередження. Разом з тим наявність вказаної постанови не свідчать про системність вчинення заінтересованою особою відносно заявниці домашнього насильства. Аналіз матеріалів справи дає підстави для висновку, що між сторонами існує тривалий конфлікт щодо участі батька у вихованні та спілкуванні із сином. Заявниця не надала належних і допустимих доказів на підтвердження факту вчинення заінтересованою особою домашнього насильства, що носить систематичний характер, а також ризиків, які можуть настати у майбутньому, у зв'язку з невиданням обмежувального припису.

Короткий зміст вимог касаційної скарги

У касаційній скарзі заявниця просить оскаржувані судові рішення скасувати й ухвалити нове рішення, яким її заяву про видання обмежувального припису задовольнити, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права.

Позиція та мотиви Верховного Суду

Верховний Суд встановив, що суди на порушення положень закону, встановивши, що відносно заінтересованої особи вже видавався обмежувальний припис, дію якого було продовжено, що підтверджується рішенням місцевого суду від 17.12.2018 у справі №753/24313/18 та рішенням місцевого суду від 18.06.2019 у справі №753/11897/19, дійшли передчасного висновку про відсутність правових підстав для задоволення заяви.

Верховний Суд при попередньому перегляді справи звертав увагу судів на те, що заінтересована особа після неодноразового притягнення до адміністративної відповідальності, після закінчення строку дії попереднього обмежувального припису продовжила вчиняти протиправні дії відносно заявниці, унаслідок чого постановою місцевого суду від 02.03.2020, з урахуванням змін, внесених постановою апеляційного суду від 10.07.2020, у справі №753/3942/20, заінтересовану особу визнано винною у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого частиною першою статті 173-2 КУпАП, та накладено на нього адміністративне стягнення у вигляді попередження. Вказаними судовими рішеннями встановлено, що 01.03.2020 о 14:00 год. заінтересована особа, перебуваючи за адресою: АДРЕСА_4, під час конфлікту з колишньою дружиною у приміщенні парадного будинку погрожувалп потерпілій застосуванням фізичної сили, створюючи на неї психологічний тиск, що змусило її з дитиною вийти з будинку та звернутися за допомогою до органів поліції. Вказані дії заінтересованої особи охоплюються такою ознакою психологічного насильства як погрозою, що викликало у постраждалої особи побоювання за свою безпеку.

Висновки судів про те, що фактично між сторонами існує конфлікт щодо участі у вихованні і спілкуванні з їх спільною малолітньою дитиною не спростовує вищевказаних встановлених обставин щодо систематичної протиправної поведінки останнього відносно заявниці та не може бути правовою підставою для відмови у захисті прав заявниці, як жертви домашнього насильства, що також суперечить висновкам Верховного Суду, який вказував на необхідність надання оцінки зазначеним вище обставинам.

Отже, суди у порушення вищевказаних положень закону не звернули уваги на те, що заявниця, як жертва домашнього насильства, з урахуванням та оцінкою наявних ризиків потребує захисту у порядку, передбаченому Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», оскільки неодноразові факти звернення заявниці до органів поліції, ігнорування заінтересованою особою застосованих судом заходів впливу до нього, повторюваність вчинення ним протиправних дій щодо заявниці дають підстави вважати вірогідним продовження чи повторне вчинення кривдником до неї психологічного та фізичного насильства.

Тривалість і системність протиправної поведінки підтверджує вірогідність вчинення заінтересованою особою психологічного та фізичного насильства щодо заявниці, що є необхідною умовою застосування судом до відповідної особи спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

При цьому наявність тривалого конфлікту та непорозумінь між сторонами є очевидним, тому колегія суддів дійшла висновку про те, що заявницею доведено ризики, які можуть настати у разі незастосування відносно заінтересованої особи обмежувального припису.

Посилання заінтересованої на те, що між ним і заявником склалися конфліктні відносини щодо участі у вихованні і спілкуванні з їх спільною малолітньою дитиною, не свідчить про наявність у нього права на вчинення протиправних дій відносно заявниці.

Доводи заінтересованої особи про те, що заявниця перешкоджає йому у спілкуванні з дитиною чим викликала у нього нервові зриви та провокувала на конфлікт, на увагу не заслуговують, оскільки правовідносини щодо участі у вихованні і спілкуванні з малолітньою дитиною, у тому числі щодо усунення перешкоди у спілкуванні з дитиною, має вирішувати виключно у встановленому законом порядку, а не шляхом вчинення протиправних дій відносно іншого з батьків дитини.

Враховуючи викладене, Верховний Суд вважав, що наявність тривалого конфлікту між сторонами, небажання його врегулювання, неодноразове застосування психологічного насильства та вірогідність його продовження зумовлюють необхідність часткового задоволення заяви у частині видання обмежувального припису у вигляді заборони заінтересованій особі наближатись на відстань 500 метрів до місця її та їх малолітньої дитини реєстрації та проживання строком на два місяці.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/103963260

3) Постанова Верховного Суду від 27.06.2022 у справі №341/1363/21 (провадження №61-21265св21)

Рішення про задоволення заяви про видання обмежувального припису не порушує права та інтереси малолітньої дитини, оскільки судами вирішено лише обмежити спілкування заінтересованої особи з дитиною, а не заборонено таке спілкування. При цьому заінтересована особа не позбавлена права звернутися до органу опіки та піклування із заявою про встановлення способів участі батька у вихованні дитини та спілкуванні з нею.

Короткий зміст заявлених вимог

У липні 2021 року заявниця звернулася до суду із заявою про видання обмежувального припису. На обґрунтування заявлених вимог зазначала, що з 16.06.2015 вона перебуває у зареєстрованому шлюбі із заінтересованою особою, в якому у них народився син. За період спільного проживання заінтересована особа тривалий час вчиняла щодо неї домашнє насильство. Зокрема, у присутності дитини душив її за шию, штовхав та виганяв з будинку, де подружжя фактично проживало. Знаючи, що вона не вміє плавати, зіштовхнув її в озеро, чим вчинив домашнє насильство у формі фізичного насильства. Крім того, словесно погрожував вбити її, викинути з будинку особисті речі, залякував та позбавляв можливості спілкуватися з сином, словесно принижував її в присутності сина, забороняв спілкуватися та зустрічатися з друзями, батьками, рідними, не дозволяв влаштовуватися на роботу, чим вчинив дії психологічного насильства. Заінтересована особа не давала доступу до коштів сім'ї, дозволяла купувати особисті речі тільки з його згоди, не обговорювала з нею інформацію про ведення спільного господарства та щодо спільного майна, фінансові питання вирішував завжди особисто, придбала нерухоме майно на підставних осіб, чим вчинила домашнє насильство у формі економічного насильства. Зазначала, що у результаті чергового конфлікту 16 липня 2021 року працівником поліції відносно кривдника – заінтересованої особи винесено терміновий заборонний припис, яким останньому заборонено у будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою, тобто з нею, строком на 5 діб з 19 год. 20 хв. 16.07.2021 до 19 год. 20 хв. 21.07.2021.

Заявниця указувала, що неправомірні дії заінтересованої особи носять систематичний характер, а тому наявні підстави вважати, що вона може продовжувати вчиняти домашнє насильство, що створює загрозу її життю та здоров'ю, а також життю та здоров'ю сина.

З урахуванням наведеного просила суд видати обмежувальний припис строком на шість місяців, заборонивши заінтересованій особі: 1) наближатися на відстань менше 300 м до місця її проживання; 2) вести листування, телефонні розмови та контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто й через третіх осіб; 3) обмежити спілкування з постраждалою дитиною; 4) заборонити особисто і через третіх осіб розшукувати її, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкувати з нею.

Короткий зміст рішення судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції від 30.07.2021 заяву задоволено. Суд першої інстанції, надавши оцінку наданим доказам і встановивши фактичні обставини спору, зробив висновок про наявність обґрунтованих ризиків вчинення заінтересованою особою домашнього насильства щодо заявниці.

Постановою апеляційного суду від 16.11.2021 апеляційну скаргу заінтересованої особи залишено без задоволення, оскаржуване рішення – без змін. Апеляційний суд урахував, що у терміновому заборонному приписі стосовно кривдника від 16.07.2021 вказано, що такий винесено працівником поліції стосовно заінтересованої особи у зв'язку із вчиненням останнім домашнього насильства психологічного характеру стосовно постраждалої особи – заявниці. При цьому заінтересована особа не оскаржила вказаний терміновий заборонний припис.

Апеляційний суд зазначив, що рішення районного суду не порушує права та інтереси малолітньої дитини, позаяк обмежено лише спілкування заінтересованої особи з постраждалою дитиною, а не заборонено таке спілкування. При цьому заінтересована особа не позбавлений права звернутися до органу опіки та піклування із заявою про встановлення способів участі батька у вихованні дитини та спілкуванні з нею.

Короткий зміст вимог касаційної скарги

Заінтересована особа подала касаційну скаргу на судові рішення судів попередніх інстанцій, на обґрунтування касаційної скарги вказував, що він не притягався до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства (стаття 173-2 КУпАП). Із термінового заборонного припису від 16 липня 2021 року не можна зробити висновок про те, що він вчинив домашнє насильство у формі психологічного насильства відносно заявниці, тому документ не може бути належним доказом у справі.

Вважає, що заявниця звернулася до суду із заявою про видання обмежувального припису відносно нього виключно з метою розірвати міцний емоційний зв'язок між ним та їх сином, заборонити йому зустрічатися з сином та брати участь у його вихованні. Такі дії останньої порушують не лише його права та інтереси, а й права та інтереси їх сина, негативно впливають на його психологічний та емоційний стан. Заявниця змінила місце проживання за власним бажанням, вона не має наміру зберегти сім'ю. Крім того, його не було належним чином повідомлено районним судом про дату, час і місце розгляду справи, справу розглянуто без його участі, судове рішення йому не надсилалося.

Позиція та мотиви Верховного Суду

... суд першої інстанції, з висновками якого погодився й суд апеляційної інстанції, ... зробив обґрунтований висновок про наявність правових підстав для задоволення заяви про видання обмежувального припису. Заявницею у справі надано достатньо належних і допустимих доказів на підтвердження заявлених вимог, а також ризиків, які можуть настати у майбутньому, у зв'язку з невиданням обмежувального припису, тобто нею виконано свій процесуальний обов'язок з огляду на положення статей 12, 81 ЦПК України. Доводи касаційної скарги зводяться до власного тлумачення заявником касаційної скарги норм матеріального права та до незгоди із ухваленими судовими рішенням по суті вирішення спору, що не може бути підставою для скасування оскаржуваних судових рішень.

Судами надано оцінку терміновому заборонному припису, яким кривднику заборонено у будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою – заявницею, строком на 5 діб з 19 год. 20 хв. 16.07.2021 до 19 год. 20 хв. 21.07.2021. Такий терміновий заборонний припис стосовно кривдника є одним зі спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, який виноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення.

Посилання касаційної скарги про те, що заінтересована особа не вчиняла домашнє насильство відносно Заявниці, до адміністративної відповідальності за такі дії не притягалася відхиляються Верховним Судом, оскільки вони були предметом дослідження у суді апеляційної інстанції з наданням відповідної правової оцінки всім обставинам справи, яка ґрунтується на вимогах законодавства, і з якою погоджується суд касаційної інстанції. При цьому суди, задовольняючи заяву про видання обмежувального припису, виходили не з факту притягнення заінтересованої особи до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства, а з сукупності доказів, які належним чином ними оцінено. Сам по собі факт не притягнення особи до юридичної відповідальності не може бути підставою для відмови у встановленні тимчасових обмежень за наявності інших об'єктивних даних, якими підтверджуються доводи заявника.

Крім того, відхиляються доводи заінтересованої особи щодо порушення районним судом норм процесуального права, у тому числі й про те, що його не було належним чином повідомлено про розгляд справи у суді першої інстанції. Суд апеляційної інстанції, переглядаючи рішення суду першої інстанції в апеляційному порядку та надаючи оцінку відповідним доводам апеляційної скарги, правильно виходив із того, що такі доводи спростовуються матеріалами справи, а саме – телефонограмою від 29.07.2021, складеною секретарем судового засідання, про повідомлення заінтересованої особи про дату, час та місце розгляду справи. При цьому враховано положення статті 350-5 ЦПК України, зокрема, що суд розглядає справу про видання обмежувального припису не пізніше 72 годин після надходження заяви про видачу обмежувального припису до суду, а також те, що неявка належним чином повідомлених заінтересованих осіб не перешкоджає розгляду справи про видання обмежувального припису.

Колегія суддів погодилася з висновками судів і про те, що рішення про задоволення заяви про видачу обмежувального припису не порушує права та інтереси малолітнього сина, оскільки судами вирішено лише обмежити спілкування Заінтересованої особи з дитиною, а не заборонено таке спілкування. Посилання заявника касаційної скарги, що заявниця звернулася до суду із заявою про видання обмежувального припису відносно нього виключно з метою розірвати міцний емоційний зв'язок між ним та сином, а також, що оскаржувані судові рішення негативно вплинуть на емоційний стан дитини є припущеннями, а на припущеннях суду заборонено ухвалювати судове рішення (частина шоста статті 81 ЦПК України).

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу залишити без задоволення, оскаржувані рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104942517

4) Постанова ВС від 18.04.2022 у справі №686/15006/21 (провадження №61-16230св21)

Суд розглядає справу про видання обмежувального припису не пізніше 72 годин після надходження заяви про видання обмежувального припису до суду.

Короткий зміст заяви

У червні 2021 року заявниця звернулася до суду із заявою про видання обмежувального припису стосовно заінтересованої особи строком на шість місяців у вигляді тимчасового обмеження його прав з покладанням на нього обов'язку: заборонити перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою у будівлі центру реабілітації та соціальної адаптації дітей, перший та другий поверх в якому належать заявниці на праві користування. У зазначеному приміщенні вона проживає разом із дітьми. Упродовж останніх років їхній батько – заінтересована особа вчиняє сварки та суперечки, здійснює психологічний тиск на власних дітей та заявника, зокрема у формі нецензурних лайок, фізичного насильства, що завдає психологічної шкоди їй та дітям. Впродовж останніх шести місяців до дати подання заяви неправомірна поведінка зі сторони заінтересованої особи переросла у відкриті погрози та завдання психологічного насильства відносно заявника та членів її сім'ї.

15.01.2020 заінтересована особа, перебуваючи за місцем свого проживання, вчинив відносно Заявниці домашнє насильство, яке полягало у образах та відібранні золотих прикрас, чим була завдана шкода її психічному та фізичному здоров'ю. За вчинення психологічного насильства Заінтересовану особу притягнуто до адміністративної відповідальності за частиною першою статті 173-2 КУпАП України. Проте чоловік не припинив вчиняти дії насильницького характеру, що завдають шкоди заявниці та її дітям.

13.06.2021 заявниця знову викликала працівників поліції у зв'язку із повторним вчиненням заінтересованою особою домашнього насильства щодо неї. За наслідками цього виклику службовими особами Національної поліції складено протокол щодо вчинення заінтересованою особою адміністративного правопорушення, передбаченого частиною другою статті 173-2 КУпАП України та видано терміновий заборонний припис стосовно кривдника.

Короткий зміст рішень судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції від 23.06.2021 заяву задоволено. Видано обмежувальний припис строком на шість місяців у вигляді тимчасового обмеження прав заінтересованої особи з покладанням на нього наступного обов'язку – заборонити перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою, заявницею у будівлі центру реабілітації та соціальної адаптації дітей вулиці загальною площею 685,2 кв. м.

Задовольняючи заяву, суд першої інстанції виходив з того, що заінтересована особа постійно вчиняє сварки та суперечки, здійснює психологічний тиск на заявницю та їх спільних дітей. Крім того, суд врахувавши постанову місцевого суду від 15.04.2020 про притягнення заінтересованої особи до адміністративної відповідальності за частиною першою статті 173-2 КУпАП України, дійшов висновку, що вимоги заявника є обґрунтованими та такими, що підлягають задоволенню.

Постановою апеляційного суду від 25.08.2021 апеляційну скаргу заінтересованої особи залишено без задоволення, оскаржуване рішення – без змін. Апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції, а також зазначив, що з врахування встановлених судом обставин, вірогідність продовження чи повторного вчинення заінтересованою особою домашнього насильства щодо заявниці є достатньо високою, тому правильним є висновок суду першої інстанції про наявність підстав для видачі обмежувального припису.

Короткий зміст вимог та доводів касаційної скарги

У касаційній скарзі заінтересована особа просив скасувати рішення суду першої інстанції від 23.06.2021 та постанову апеляційного суду від 25.08.2021 та направити справу на новий розгляд до Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області.

Касаційна скарга мотивована тим, що Заявниця не надала суду доказів, які б підтверджували, що протягом останніх шести місяців чи протягом усього часу спільного проживання заінтересованою особою вчинялося психологічне насильство щодо неї та членів сім'ї. Висновок суду першої інстанції про те, що він постійно вчиняє сварки та суперечки, здійснює психологічний тиск на заявницю та їхніх спільних дітей є упередженим та не підтверджений жодними доказами; термінові заборонні, на які посилається заявниця, не є належним доказом, оскільки ситуація, за наслідками якої були складені зазначені приписи, була спеціально спровокована заявницею та дитиною. Термінові заборонні приписи складено з порушенням вимог законодавства та оспорюються заінтересованою особою в окружному адміністративному суді.

Крім того, суд першої інстанції в порушення норм процесуального права 22.06.2021 відкрив провадження у справі та призначив справу до слухання, а вже наступного дня – 23.06.2021 прийняв оскаржуване рішення, чим порушив право заінтересованої особи на ознайомлення з матеріалами справи, на звернення до адвоката, на надання доказів на спростування доводів Заявниці.

Позиція та мотиви Верховного Суду

Суди, встановивши фактичні обставини справи, від яких залежить правильне вирішення спору, вірно застосували норми матеріального права, дійшли обґрунтованого висновку про те, що заінтересована особа постійно вчиняє сварки та суперечки, здійснює психологічний тиск на заявницю та їх спільних дітей, що підтверджується постановою місцевого суду від 15.04.2020 про притягнення заінтересованої особи до адміністративної відповідальності за частиною першою статті 173-2 КУпАП України, довідкою від 29.07.2021 №12, відповідно до якої встановлено, що заявниця разом з неповнолітніми дітьми були зараховані в Центр сімейного виховання «Моя сім'я», де вони проживали з 01.02.2021 до 03.06.2021 у зв'язку з домашнім насильством з боку чоловіка. Також вчинення домашнього насильства відносно заявниці підтверджено винесеним щодо заінтересованої особи терміновим заборонним приписом від 13.06.2016. Разом з тим суди оцінювали всі докази у сукупності й взаємозв'язку, надавши їм належну правову оцінку.

Враховуючи викладене, суди на підставі належним чином оцінених доказів, поданих заявницею, врахувавши характер вчинених заінтересованою особою протиправних дій, ризики вірогідності повторного вчинення останнім домашнього насильства, беручи до уваги нагальну необхідність захисту заявниці від насильства у сім'ї, дійшли правильного висновку про можливість застосування до заінтересованої особи обмежувального припису у вигляді тимчасового обмеження його права – заборонити перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою у будівлі центру реабілітації та соціальної адаптації дітей строком на шість місяців.

Верховний Суд погодився з висновками судів щодо доведеності підстав для застосування тимчасових обмежувальних заходів щодо кривдника, враховуючи наявність триваючого конфлікту та непорозумінь між колишнім подружжям, доведення фактів вчинення домашнього насильства в сім'ї.

Доводи касаційної скарги про порушення судом першої інстанції норм процесуального права, яке полягає в тому, що 22.06.2021 суд відкрив провадження у справі та призначив справу до слухання, а вже наступного дня – 23.06.2021 прийняв оскаржуване рішення, чим порушив право Заінтересованої особи на ознайомлення з матеріалами справи, на звернення до адвоката, на надання доказів на спростування доводів заявника, не можуть бути прийнятті колегією суддів до уваги, оскільки звертаючись з апеляційною скаргою сторона не скористалась своїм процесуальним правом на оскарження рішення суду першої інстанції з зазначених підстав. Таких доводів апеляційна скарга не містила і тому не було предметом розгляду в суді апеляційної інстанції, а тому не може бути предметом розгляду у суді касаційної інстанції. Крім того, Верховний Суд звернув увагу на те, що відповідно до частини другої статті 350-5 ЦПК України суд розглядає справу про видання обмежувального припису не пізніше 72 годин після надходження заяви про видачу обмежувального припису до суду.

Враховуючи наведене, колегія суддів вирішила залишити касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін, оскільки доводи касаційної скарги висновків судів не спростовують.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104062328

5) Постанова ВС від 23.06.2022 у справі №646/2950/20 (провадження №61-2461св21)

Наявність кримінального провадження у зв'язку із вчиненням домашнього насильства не є перешкодою і не позбавляє потерпілу особу права звернутися до суду в порядку цивільного судочинства із заявою про видання обмежувального припису, так само, як і розгляд відповідної цивільної справи не є перешкодою для здійснення кримінального провадження щодо кривдника.

Короткий зміст заявлених вимог

У травні 2020 року заявниця звернулася до суду із заявою про видання обмежувального припису, посилаючись на те, що з 2014 року вона проживала із заінтересованою особою однією сім'єю без реєстрації шлюбу. За час спільного проживання в них народився син, окрім того, в неї є інша дитина. 17.07.2018 вони набули у власність (придбали) в рівних частках квартиру, в якій стали проживати разом із дітьми. Проте з часом стосунки між ними погіршилися, чоловік почав застосовувати до неї психологічне насильство. Намагаючись зберегти сім'ю, вона терпіла всі його образи. Однак 29.04.2020 заінтересована особа, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, в присутності дітей погрожувала їй розправою, ображала нецензурною лайкою, після чого нанесла побої. Наступного дня вона звернулася до фахівців відділу судово-медичної експертизи обласного бюро СМЕ, які констатували в неї тілесні ушкодження у вигляді синців на спинці носа, слизовій оболонці нижньої губи, лівій верхній кінцівці та правій нижній кінцівці, садна на тлі синця на червоній каймі верхньої губи. Надалі за вказаним фактом працівниками відділу поліції було розпочате досудове розслідування кримінального провадження, внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Враховуючи викладене, заявниця просила видати щодо заінтересованої особи обмежувальний припис на строк шість місяців з покладенням на нього таких обов'язків: заборонити перебувати за місцем її проживання; заборонити вести з нею листування, телефонні переговори або контактувати через інші засоби зв'язку та третіх осіб; обмежити спілкування з постраждалою дитиною; заборонити наближатися на відстань 200 метрів до місця її постійного проживання і можливого тимчасового перебування; заборонити наближатися до неї на відстань 200 метрів у громадських місцях.

Короткий зміст судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням суду першої інстанції від 26.06.2020 заяву задоволено, крім вимоги про встановлення обмеження у спілкуванні з сином.

Рішення місцевого суду мотивоване тим, що заявниця надала належні та допустимі докази на підтвердження вчинення заінтересованою особою щодо неї домашнього насильства, що є підставою для видачі обмежувального припису. Разом з тим решта заявлених вимог не підлягає задоволенню, оскільки матеріали справи не містять доказів вчинення заінтересованою особою психологічного чи фізичного насилля щодо неповнолітнього сина.

Постановою апеляційного суду від 14.01.2021 апеляційну скаргу заінтересованої особи залишено без задоволення, а оскаржуване рішення від 26.06.2020 – без змін. Судове рішення апеляційного суду мотивоване тим, що висновки місцевого суду по суті вирішеного спору є правильними, підтверджуються наявними у справі доказами, яким суд дав належну правову оцінку. Доводи апеляційної скарги не спростовують цих висновків і не свідчать про порушення судом норм матеріального та процесуального права.

Основні доводи касаційної скарги

Підстави касаційного оскарження: заява про видання обмежувального припису не підлягала розгляду в порядку цивільного судочинства, оскільки в разі порушення кримінального провадження у зв'язку з вчиненням домашнього насильства порядок застосування заходів щодо тимчасового обмеження прав або покладення обов'язків на особу, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, визначаються Кримінальним кодексом України та Кримінальним процесуальним кодексом України.

Позиція та мотиви Верховного Суду

Посилання заінтересованою особою на те, що сам факт звернення заявника до органів поліції та внесення відомостей про кримінальне провадження до ЄРДР не підтверджує факт вчинення ним насильства, не є доказом вини у вчиненні кримінального правопорушення, враховуючи, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, не заслуговують на увагу, оскільки у справі, яка переглядається, наявність підстав для видачі обмежувального припису суди встановили на підставі досліджених доказів у їх сукупності (висновку фахівця з питань судово-медичної експертизи та аудіозапису) та оцінки ризиків вчинення в майбутньому заінтересованою особою домашнього насильства стосовно заявника. Враховуючи положення Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», обмежувальний припис за своєю суттю не є заходом покарання особи (на відміну від норм, закріплених у Кодексі України про адміністративні правопорушення та КК України), а є тимчасовим заходом, виконуючим захисну та запобіжну функцію, направленим на попередження вчинення насильства та забезпечення першочергової безпеки осіб, з огляду на наявність ризиків, передбачених вищезазначеним законом, до вирішення питання про кваліфікацію дій особи та прийняття стосовно неї рішення у відповідних адміністративних або кримінальних провадженнях.

Разом з тим повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення не є підставою для закриття провадження у цивільній справі, оскільки сама по собі наявність кримінального провадження не може свідчити про те, що слідчий суддя або суд обере підозрюваному запобіжний захід, в тому числі застосує до особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, пов'язаного з домашнім насильством, передбачені частиною шостою статті 194 КПК України обов'язки. Тому порушення кримінального провадження у зв'язку з вчиненням домашнього насильства не замінює розгляд заяви про видачу обмежувального припису в порядку ЦПК України з огляду на встановленні частиною другою статті 350-5 цього Кодексу максимально стислі строки розгляду заяв такої категорії (не пізніше 72 годин після надходження заяви).

...Однак розгляд справ про видання обмежувального припису віднесено ЦПК України виключно до юрисдикції цивільних судів, а їх вирішення в порядку іншого (у тому числі кримінального) судочинства законодавством не передбачено. Наявність кримінального провадження у зв'язку із вчиненням домашнього насильства не є перешкодою і не позбавляє потерпілу особу права звернутися до суду в порядку цивільного судочинства із заявою про видачу обмежувального припису, так само, як і розгляд відповідної цивільної справи не є перешкодою для здійснення кримінального провадження щодо кривдника. Наведене жодним чином не суперечить положенням вищенаведеної частини десятої статті 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», позаяк застосування заходів щодо тимчасового обмеження прав або покладення обов'язків на особу під час кримінального провадження на підставі положень КПК України не виключає і не забороняє розгляд та вирішення заяви про видачу обмежувального припису в порядку цивільного судочинства.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу, залишити без задоволення, а оскаржувані рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105011877

Окрема думка судді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду

Частина десята статті 26 цього Закону України №2229-VIII передбачає, що у разі порушення кримінального провадження у зв'язку з вчиненням домашнього насильства перелік заходів щодо тимчасового обмеження прав або покладення обов'язків на особу, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, або визнана винною у його вчиненні, а також порядок застосування таких заходів визначаються Кримінальним кодексом України та Кримінальним процесуальним кодексом України.

Сполучників «та», «або», слів «можливо», «можуть», які б давали підстави для висновку про можливість альтернативного (конкурентного) судочинства у такому випадку, диспозиція цієї норми не містить.

Отже, критерієм визначення форми судочинства (з урахуванням раніше висловлених Верховним Судом правових висновків) є вручення підозри, обвинувачення особи у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, або визнання винною у його вчиненні.

Системний аналіз імперативних приписів частини десятої статті 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» і частини шостої статті 194 КПК України дає підстави для висновку про те, що за таких фактичних обставин із часу оголошення підозри особі – кривднику, судом, визначеним законом у розумінні правозастосовчої практики Європейського Суду, для застосування обмежувальних заходів є суд кримінальної юрисдикції.

На час розгляду справи ухвалення у ній рішення місцевим судом, ОСОБА_1 вже було вручено повідомлення про підозру, тому, запобігаючи оцінці судом цивільної юрисдикції фактів та обставин, що підлягають розгляду у порядку кримінального судочинства, суду слід було закрити провадження у справі на підставі пункту першого частини першої статті 255 ЦПК України.

Детальніше з текстом окремої думки можна ознайомитися за посиланням: https://verdictum.ligazakon.net/document/105036822

II. НОВЕЛИ (актуальні зміни) ЗАКОНОДАВСТВА

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо збільшення мінімального розміру аліментів, що стягуються на дитину з інших членів сім'ї та родичів, та запровадження мінімального розміру тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів

26.01.2022 – прийняття;
19.02.2022 – набрання чинності.

Основним завданням Закону є встановлення єдиного мінімального розміру аліментів і тим самим забезпечення стабільності сімейного законодавства України.

Повний текст закону за посиланням:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2008-20#Text

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до Закону України "Про захист суспільної моралі" щодо захисту прав та найкращих інтересів дитини

15.02.2022 – прийняття;
13.04.2022 – набрання чинності.

Метою Закону є законодавче забезпечення захисту дітей від негативного впливу продукції сексуального чи еротичного характеру.

Повний текст закону за посиланням:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2047-20#Text

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до статті 30-1 Закону України «Про охорону дитинства» щодо законного представництва деяких категорій дітей під час дії надзвичайного або воєнного стану в Україні

22.05.2022 – прийняття;
08.06.2022 – набрання чинності.

Повний текст закону за посиланням:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2267-20#Text

ПОСТАНОВИ

Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. №302

Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану

Текст постанови за посиланням:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-%D0%BF#Text

Постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2022 р. №447

Про внесення змін до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини

Текст постанови за посиланням:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447-2022-%D0%BF#Text

Постанова Кабінету Міністрів України від 3 травня 2022 р. №531

Деякі питання призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме

Текст постанови за посиланням:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531-2022-%D0%BF#Text

Постанова Кабінету Міністрів України від 3 травня 2022 р. №558

Про внесення зміни до Порядку виготовлення і видачі посвідчень батьків багатодітної сім'ї та дитини з багатодітної сім'ї

Текст постанови за посиланням:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/558-2022-%D0%BF#Text

Постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 р. №581

Про внесення змін до Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя

Текст постанови за посиланням:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-2022-%D0%BF#Text

III. ДИСЕРТАЦІЇ

• Лучковський В.В. «Фактичні шлюбні відносини у сімейному праві»

дата захисту 08.12.2021

місце захисту: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова Хмельницької обласної ради

Анотація:

http://old.univer.km.ua/doc/specvr/Anotatsiya_Luchkovskyi.pdf

Дисертація:

http://old.univer.km.ua/doc/specvr/Diss_Luchkovskyi.pdf

• Оксанюк О. А. «Режим окремого проживання подружжя в сімейному праві»

дата захисту 23.12.2021

місце захисту: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова Хмельницької обласної ради

Анотація:

http://old.univer.km.ua/doc/specvr/Anotatsiya_Oksaniuk_O_A.pdf

Дисертація:

http://old.univer.km.ua/doc/specvr/diss_Oksaniuk.pdf

• Комісаренко В.Д. «Застосування практики ЄСПЛ при захисті особистих немайнових прав батьків та дітей»

дата захисту 19.01.2022

місце захисту: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова Хмельницької обласної ради

Анотація:

http://old.univer.km.ua/doc/specvr/anotatsiya_komisarenko.pdf

Дисертація:

http://old.univer.km.ua/doc/specvr/diss_komisarenko.pdf

• Лук'яненко Т. В. «Теоретико-правова характеристика права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні»

дата захисту 26.01.2022

місце захисту: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Анотація:

https://dduvs.in.ua/naukova-diyalnist/spetsializovani-vcheni-radi/svrdf/df037/

Дисертація: https://dduvs.in.ua/naukova-diyalnist/spetsializovani-vcheni-radi/svrdf/df037/

• Степаненко Н. В. «Захист та забезпечення прав дитини в умовах військових дій на Донбасі: теоретико-правовий аналіз»

дата захисту 27.01.2022

місце захисту: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Анотація:

https://library.krok.edu.ua/media/library/category/disertatsiji-avtoreferati-vidguki/df-26-130-003/stepanenko_2022-abstract.pdf

Дисертація:

https://library.krok.edu.ua/media/library/category/disertatsiji-avtoreferati-vidguki/df-26-130-003/stepanenko_2022-disertatsija.pdf

• Бордюг Т.О. «Участь малолітніх та неповнолітніх осіб у цивілістичному процесі»

дата захисту 10.02.2022

місце захисту: Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України

Анотація: http://idpnan.org.ua/files/2022/bordyug-t.o.-uchast-malolitnih-ta-nepovnolitnih-osib-u-tsivilistichnomu-protsesi.pdf

Дисертація: http://idpnan.org.ua/files/2022/bordyug-t.o.-uchast-malolitnih-ta-nepovnolitnih-osib-u-tsivilistichnomu-protsesi.pdf

• Піляк Н. І. «Захист прав малолітніх і неповнолітніх осіб при здійсненні правосуддя у цивільних справах»

дата захисту 11.02.2022

місце захисту: Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України

Анотація: http://idpnan.org.ua/files/2021/anotatsiya-disertatsiya_pilyak.docx

• Ратушна С.І. «Право спільної сумісної власності на земельну ділянку»

дата захисту 11.02.2022

місце захисту: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова Хмельницької обласної ради

Анотація:

http://old.univer.km.ua/doc/specvr/anotatsiya_komisarenko.pdf

Дисертація:

http://old.univer.km.ua/doc/specvr/diss_Ratushna.pdf

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

Ми дуже цінуємо ваш час, тому хочемо поінформувати про **телеграм канал НААУ**, на якому лише актуальні новини та заплановані заходи – https://t.me/InfoUNBA

Також у вас є можливість першими дізнаватися про всі акредитовані навчальні заходи, цікаві статті колег та огляд правових позицій ВС за допомогою телеграм каналу **Вищої школи адвокатури НААУ** – https://t.me/hsaorgua

КОМІТЕТ З СІМЕЙНОГО ПРАВА НААУ
2022